

Tanulmány

Kádár Z. Dániel & Petykó Márton

A bekiabálás vizsgálata mimetikus és személyközi nézőpontból

Abstract

The present paper aims to model the interactional operation of heckling, which has received little attention in impoliteness and interaction studies, despite the fact that studying this phenomenon has various advantages for the analyst. In order to fill this knowledge gap, we approach this phenomenon by combining Turner's (1982) anthropological framework with Kádár's interaction-based relational ritual theory (e.g. Kádár 2012, 2013; Kádár & Bax 2013). Following Turner, we define heckling as a 'social drama', which is evaluated by its watchers as 'judges'. In accordance with Kádár's relational ritual framework we argue that heckling is a mimetic ritualistic mini-performance, which is inherently interactional as it operates in the adjacent action pair of the heckler's performance and the public speaker/performer's counter-performance. Adopting Turner's terminology, heckling is a ritualistic performance of 'anti-structure', i.e. it upsets the regular social – and consequently interactional – structure of a setting. Successful counter-performance is a ritual of 'structure', which restores the normal social structure of the event, as the public speaker/performer regains control over the interaction. Through the social actions of performance and counter-performance the heckled and the heckler aim to affiliate themselves with the audience, who are 'metaparticipants' of the ritualistic interaction, and with the watchers/listeners in the case of video/audio-recorded interactions, who can be defined as 'lay observers' (cf. Kádár & Haugh 2013). Approaching heckling as a theatrical type of relational ritual helps us capture various complexities of this phenomenon, such as its relationship with certain interactional settings and metaparticipant expectations/evaluations, and its interface with related phenomena such as impoliteness.

Keywords: heckling, ritual, (dis)affiliation, interruption, disruption, aggression

1 Bevezetés

A jelen tanulmány célja a bekiabálás mint interakciós aktus modellezése. A bekiabálás az agresszív viselkedés egyik formája, amelynek során egy személy vagy személyek egy csoportja azzal a céllal szakít félbe egy nyilvánosan szereplő személyt, hogy „megzavarja, illetve kérdésekkel, kihívásokkal és gúnyolódással zavarba hozza őt.”¹ A félbeszakítás révén a közönség egy vagy több tagja megkísérel az interakció „nem jóváhagyott” résztvevőjévé válni (Goffmann 1967). Ez a jelenség igencsak figyelemre méltó az interakció- és agresszió kutatás szempontjából, mivel önmagában konfliktust idéz elő, ugyanis egy nyilvános beszéd vagy

¹ Lásd a Merriam-Webster Online szótárt (<http://www.merriam-webster.com/dictionary/heckle>). Elérés: 2015.09.30.

előadás nem jóváhagyott vagy váratlan megzavarása² felborítja az interakciós rendet (Goffmann 1967). A jelen tanulmányunkban a bekiabálás/heckling terminusokat elvont szakkifejezéseként használjuk, amelyek értelme tágabb e szavak népszerű jelentésénél. Ezen eljárás segít abban, hogy a pragmatikai aktusok szélesebb skáláját tudjuk modellezni a tanulmányban bemutatott elmélet segítségével.

A bekiabálás jelenségét az interakciókutatás számos területén vizsgálták már. Ezek közé a területek közé tartozik pl. a társalgáselemzés (McIlvenny 1996), a pragmatika (Stopfner 2013), a retorika (Jacobs 1982; Jacobs & Jackson 1993), a gendernyelvészet (Baxter 2002), a szociálpszichológia (Silverthorne & Mazmanian 1975; Bull & Fetzer 2010), illetve más tudományterületek, mint pl. a pszichológia és a kognitív tudományok (Ware & Tucker 1974), a művelődéstudomány (Zeman 1987; Jordan 2011) és a jogtudomány (Korey Lefteroff 2005). Éppen ezért némileg meglepő, hogy a bekiabálás annak ellenére viszonylag kevés figyelmet kapott a nyelvi udvariatlansággal kapcsolatos újabb kutatásokban (Bousfield 2008; Culpeper 2011), hogy ennek a jelenségnek a tanulmányozása számos szempontból előnyös az elemző számára (pl. jó néhány videóra rögzített bekiabálás online is szabadon hozzáférhető). E hiány oka talán a bekiabálás és az udvariatlanság ellentmondásos viszonyában keresendő (4. fejezet).

E helyzet következménye, hogy míg a korábbi interakciós kutatásoknak köszönhetően jelentős tudással bírunk a bekiabálások és az arra adott reakciók során használt nyelvi megoldásokról, addig nagyon keveset tudunk e jelenség személyközi dinamikájáról. Ez a hiány a bekiabálás ellentmondásos definícióiban is megmutatkozik. Pl. McIlvenny (1996: 25) a bekiabálással társalgáselemzési keretben foglalkozó – egyébként kifejezetten gondolatébresztő – tanulmányában a következőképpen határozza meg a bekiabálás fogalmát:

a bekiabálás egy egyéni, nyilvános megnyilatkozás, amely rendszerint egy jóváhagyott aktuális beszélő felé irányul, gyakran egy bizonyos állításra, megnyilatkozásra, kijelentésre vagy beszédre adott válaszként. [a szerzők fordítása]³

Ez a definíció pontatlan, mivel a bekiabálás nem szükségszerűen egyéni cselekedet⁴ (pl. egy csoport is bekiabálhat⁵), továbbá nem feltétlenül egy bizonyos állításra adott válasz (3.3. fejezet). Emellett a bekiabálás nem kizárólag beszélt, hanem írott nyelvi jelenség is (3.2. fejezet).

² Megjegyzendő, hogy egy beszédet vagy előadást jóváhagyott módon is félbe lehet szakítani, pl. akkor, ha a beszélő felajánlja a közönségnek, hogy állítsák meg, ha valami nem érthető a számukra. Továbbá az, hogy a bekiabálás jóváhagyott-e vagy sem, a kontextus függvénye, mivel bizonyos nézőpontokból és bizonyos kontextusokban a bekiabálás normatív is lehet (4. fejezet).

³ „a heckle is an individual, public utterance usually directed at a ratified current speaker, often in response to a particular assertion, utterance, statement, or speech.”

⁴ Bár a bekiabálással kapcsolatban leginkább a „cselekedet” kifejezést használjuk, a bekiabálást joggal nevezhetjük műfajspecifikus tevékenységnek is. Köszönjük Pilar Blitvichnek, hogy felhívta erre a figyelmünket.

⁵ Ahogy Jacobs és Jackson (1993: 145) is megjegyzi, a bekiabálás legjellemzőbb formája a tömeges reakció: a nevetés, a füttyülés, az ordítás és a huhogás. Bár igen kétséges, hogy a bekiabálásnak létezik-e egyáltalán legjellemzőbb formája, azzal ugyanakkor határozottan egyetértünk, hogy a bekiabálás társas tevékenységként is megvalósulhat. A jelen tanulmányban főként egyéni eseteket vizsgálunk, ugyanakkor az elemzett adatok (1.1. fejezet) alapján amellet érvelünk, hogy a szónok viselkedésének (és az arra vonatkozó elvárásoknak) az itt bemutatott modellje azokra az esetekre is érvényes, amikor a szónok/előadó bekiabálók csoportjával kerül szembe.

A jelen tanulmányban a bekiabálást interakciós nézőpontból modellezük, és az előbb tárgyalt hiány kitöltése céljából Turner (1969, 1982) antropológiai keretét Kádár interakciós alapú kapcsolati rítusmodelljével (pl. Kádár 2012, 2013; Kádár & Bax 2013) ötvözve közelítjük meg. Kádár rítusmodellje a rítust sematikus és konvencionizált nyelvi, illetve nem nyelvi cselekvésként közelíti meg, amely (potenciálisan) valamely interakció révén jön létre, és összetett módon befolyásolja a személyközi viszonyokat. Turnert (1982) követve a bekiabálást „társas drámaként” határozzuk meg, amelyet annak nézői „bírókként” értékelnek. Ennek a társas drámának a középpontjában egyrészt a bekiabálással félbeszakított személy áll, akinek intézményes joga, hogy nyilvánosan beszéljen vagy előadást tartson, másrészt potenciálisan a bekiabáló, aki azáltal jut szóhoz, hogy félbeszakítja a szónokot/előadót.

Kádár rítuselméletével összhangban amellet érvelünk, hogy a bekiabálás egy az interakció révén megvalósított mimetikus rítus, amely egy nyilvános előadással szemben hoz (ismételten) működésbe bizonyos társas és személyközi értékeket. Ez a performatív cselekvés inherensen interakciós természetű, mivel a bekiabáló tevékenységéből és a szónok vagy előadó ellentevékenységből álló kölcsönös cselekvéspár keretein belül valósul meg. Az ellentevékenység „passzív” viselkedés formájában is megvalósulhat, amikor éppen a cselekvés hiánya számít cselekvésnek (6. példa).⁶ A kölcsönösség ugyanakkor nem érvényesül minden esetben, mivel előfordulhat, hogy a bekiabálást nem követi ellentevékenység. Azonban a rituális válasz hiánya bizonyos interakciós helyzetekben a szónok vagy előadó „gyávaságát” vagy legalábbis felkészületlenségét jelzi.⁷

Az eddigiek alapján tehát a jelen tanulmányban a *bekiabálás* fogalmával együttesen írjuk le az előadásból és ellenelőadásból álló cselekvéspárt. Turner terminológiáját használva a bekiabálás az „ellenstruktúrához” kötődő előadás, amely megzavarja egy bizonyos helyzet szokásos társas – következésképpen interakciós – struktúráját, így pedig jelzi azt, hogy a bekiabáló és a hozzá csatlakozók felszabadultak bizonyos megszorítások alól.⁸ A sikeres ellenelőadás pedig a „struktúra” rítusa, amely helyreállítja az esemény rendes társas struktúráját, mivel a szónok vagy előadó visszaszerzi az irányítást az interakció felett. Az előadás és az ellenelőadás társas cselekvésein keresztül a bekiabáló és a bekiabálás révén megzavart előadó megpróbál kapcsolatba kerülni (Stivers 2008) a közönséggel, vagyis a rituális interakció metarészteveőivel, a felvett interakciók esetében pedig a nézőkkel vagy hallgatókkal, akiknek a közönség tagjaival szemben nincs lehetőségük arra, hogy aktívan részt vegyenek az interakcióban (vö. Kádár & Haugh 2013; a jelen tanulmány 4. fejezete).

Ha a bekiabálást egy előadásszerű kapcsolati rítusként közelítjük meg, akkor a maga összetettségében ragadhatjuk meg a jelenséget, illetve figyelembe vehetjük a bekiabálás kapcsolatát bizonyos interakciós helyzetekkel, illetve a metarészteveői elvárásokkal és értékelésekkel. Továbbá a bekiabálás kapcsolati rítusként történő értelmezése lehetővé teszi

⁶ A kölcsönösség fogalmát a társalgáselemzéstől (pl. Schegloff 1999) kölcsönözzük, azonban attól eltérő módon, (akár a nyelvhasználat keretein túlmutató) cselekvéspárok leírására használjuk.

⁷ Az ellentevékenység hiánya a szónok vagy előadó fölényét is jelezheti a közönség nézőpontjából, azonban csak akkor, ha a szónok/előadó egyértelművé teszi a közönség számára, hogy szándékosan ignorálja a bekiabálót, ezzel jelentéktelenné téve őt. Ezekben az esetekben a szónok/előadó viselkedése csupán látszólag passzív (3. példa).

⁸ Turner (1982) – általunk teljes mértékben támogatott – érvelése szerint a korlátok alól történő rituális felszabadulás valós krízisekre is megoldást kínálhat, ugyanakkor arra is alkalmas lehet, hogy a résztvevők csökkentsék saját feszültségüket. Ennek megfelelően a bekiabálás mint az ellenstruktúrához kötődő rituális előadás – pl. politikai tüntetések esetében – működhet bizonyos krízisek megoldásának eszközeként. Ugyanakkor – pl. sporteseményeken – lehet a feszültség levezetésének egyik módja is.

azt is, hogy a bekiabálást az interakciós nyelvhasználat⁹ és a megtervezett színpadi interakció, pl. a hagyományos színpadi előadás vagy a szónoklat határterületén helyezük el. Ennek megfelelően a bekiabálást valamely interakció során megképzett rituális előadásnak tekintjük, amely akár „valódi” előadáshoz is kapcsolódhat (3.3. fejezet). Turner (1982: 33) különbséget tesz a színház és a rítusok által megképzett egyéb társas drámák között, és azt állítja, hogy a színház célja a társas drámák racionalizálása. Ebből az következik, hogy a hagyományos színház a turneri értelemben vett rítussal szemben nem „liminális”, hanem „liminoid”, vagyis a nézőit egy művészileg megkonstruált módon helyezi egy megváltozott társas és pszichológiai állapotba, így a nézők kizárólag metarésztevők lehetnek.¹⁰ Ezzel szemben a liminális jelenségek – pl. a bekiabálás kapcsolati rítusának – esetében a közönség tagjai metarésztevők (3. fejezet) és alkalmanként tényleges résztvevők (7. példa) is lehetnek, mivel a liminális jelenségek támogatják a tényleges részvételt, valamint megváltozott társas és pszichológiai helyzetbe hozzák a közönséget.¹¹

A tanulmány felépítése a következő: a 2. fejezet a bekiabálás jelen tanulmányban használt meghatározásának elméleti háttérével foglalkozik, és amellet érvel, hogy szét kell választanunk e fogalom elméleti és hétköznapi jelentését, ugyanakkor az elméleti fogalomértelmezés kidolgozása során érdemes a hétköznapi jelentés(ek)re is támaszkodnunk. A 3.1. fejezet a bekiabálás interakciós műveletét modellezi. Ennek során meghatározzuk a bekiabálás két nagy típusát, illetve bemutatjuk azt, hogy e két típus milyen viszonyban áll azzal a két nagy interakciós helyzettel¹² és az e helyzetekhez kötődő elvárásokkal, amelyekben a bekiabálás megjelenik. A bekiabálás alkalmi rítus (vö. Bax 2010), így célunk nem a rendszerezés, hanem az, hogy feltárjuk e jelenség személyközi dinamikáját és interakciós tendenciáit. A 3.2. és a 3.3. fejezet a bekiabálás interakciós működésének különböző módjait mutatja be. Végül a 4. fejezet a bekiabálás és az udvariatlanság kapcsolatát vizsgálja, valamint beilleszti a bekiabálás jelenségét Kádár (2013) kapcsolati rítuselméletébe, miközben figyelembe veszi annak eltérő fogalomértelmezéseit is (Kádár & Haugh 2013).

Praktikus okokból ebben a tanulmányban a *szónok vagy előadó* kifejezés helyett a SZE rövidítést használjuk. Ahogy a 3.1. fejezetben is jelezzük, bizonyos helyzetekben – pl. sporteseményeken – a bekiabálást elszenvedő személy nem nyilatkozik meg nyelvi, így a SZE rövidítés nyelvi és nem nyelvi tevékenységet végző személyekre egyaránt vonatkozik.

1.1 Anyag és módszer

A bekiabálás makroszintű kontextuális és mikroszintű nyelvi jellemzőit (vö. Thornborrow 2002) egyaránt vizsgáljuk. Emellett az alkalmazott rítusmodellel összhangban arra törekszünk, hogy a bekiabálást a nyelvhasználat keretén túl, rituális társas cselekedetként ragadjuk

⁹ Kádár és Haugh (2013) érvelése szerint az interakciós egy meglehetősen tág kategória. Ebben a tanulmányban minden olyan társalgást interakciónak tekintünk, amelyet a résztvevői közösen hoznak létre.

¹⁰ Természetesen ez a viszony megváltozhat, ha a liminoid esemény – pl. bekiabálás révén – liminálissá válik. Köszönjük Sian Robinson Daviesnek, hogy felhívta erre a figyelmünket.

¹¹ A rítusok pszichológiai hatásával Kienpointner (1997: 262) és Koster (2003: 219) foglalkozik részletesebben. Megjegyzendő, hogy a bekiabálás is lehet liminoid abban az esetben, ha előre meg van tervezve (3.3. fejezet). Továbbá a jelen tanulmányban a *színház* a hagyományos színházra vonatkozik, és nem foglalja magában az alternatív színházat, valamint azokat az interaktív színpadi műfajokat – pl. a stand-up comedyt –, amelyekben a bekiabálás viszonylag gyakori jelenség (vö. Miles 2013; 5. példa a jelen tanulmányban).

¹² A *helyzet* fogalma magában foglalja az adott helyzet által kiváltott interakciós gyakorlatokat is.

meg (vö. Kádár 2013). Erre a megközelítésre azért van szükség az elemzés során, mert bizonyos esetekben a a bekiabálást alkotó cselekvéspár nem a nyelvhasználat keretein belül valósul meg (3. fejezet). Ennek megfelelően a vizsgált interakciók egyes nem nyelvi elemeit – pl. a mimikát és a testbeszédet –, illetve azoknak a megnyilatkozásokhoz fűződő viszonyát is elemezzük, mivel a testbeszédet és a gesztusokat társas módon szerveződő cselekedeteknek tekintjük (Goodwin 1986). Úgy véljük, hogy a bekiabáláshoz hasonló társas cselekedeteknek a nyelvhasználaton túlmutató, némileg a nyelvészeti antropológiához (vö. Hymes 1983) hasonlító vizsgálata közelebb hozhatja a (nyelvészeti) interakciókutatást más területekhez, pl. az előadóművészetekhez.

A jelen kutatás alapjául egyrészt 112 angol és magyar nyelvű, videóra rögzített interakció szolgált, amelyeket videómegosztó oldalokról, elsősorban a Youtube-ról gyűjtöttünk össze. A másik adatforrás egy olyan korpusz volt, amely 40 magyar politikai blog 200 olyan 2010 és 2012 között keletkezett diskurzusából – 200 blogbejegyzésből és az azokra érkezett összesen 47.551 hozzászólásból – áll, amelyekben legalább egy résztvevő legalább egyszer trollnak nevez legalább egy másik résztvevőt. A korpuszt alkotó diskurzusok teljes listáját Petykó (2013: 304–313) közli. Emellett 37 bekiabálással kapcsolatos anekdotikus esetet is elemeztünk. Az általunk elemzett interakciók legtöbbször a következő öt helyzethez kötődik: politikai beszédek, politikai blogok társalgásai, sportesemények, nyilvános beszédek, stand-up comedy előadások.

A bekiabálás jelenségét nem ezek alapján az általános kontextusok alapján írjuk le vagy kategorizáljuk, ugyanakkor a különböző műfajok nyilvánvalóan különböző viselkedést eredményeznek mind az SZE-k, mind pedig a bekiabálók részéről. Ennek az az oka, hogy – ahogy a 3. fejezetben is rámutatunk – létezik egy sokkal elemibb kategorizációs megoldás, amelynek révén megragadhatjuk a bekiabálás személyközi műveletét. Továbbá úgy véljük, hogy nem a legszerencsésebb a bekiabálást műfajok szerint kategorizálni (Steen 1999), mivel a csoportosítás vélhetően annyira összetett lenne, hogy egy tanulmány keretein belül nem tudnánk kielégítően bemutatni. Emellett bizonyos műfajok, pl. a politikai beszédek nehezen megragadhatóak abban az értelemben, hogy a SZE-k és a bekiabálók korlátai és lehetőségei számos tényezőtől, pl. a közönség méretétől vagy a fizikai tértől is függhetnek.

A tanulmányban szereplő elemzések döntően kvalitatív természetűek. Ugyanakkor a 3.1. fejezetben kvantitatív szempontokat is érvényesítünk, amikor azt vizsgáljuk meg, hogy a videóra rögzített interakciókban milyen hosszú ideig mutatja a kamera a SZE-ket és a bekiabálókat. Azonban ezt csupán azért tesszük, hogy megerősítsük a kvalitatív elemzés eredményeit. A 112 videóra rögzített interakció közül 67 kötődik az általunk a 3.1. fejezetben interakciós típusúnak nevezett helyzethez, míg 45 az általunk előadásszerűnek nevezett helyzetek közé tartozik.

A jelen tanulmányban összesen hét interakciót elemzünk részletesen. Ezekben az interakciókban esetenként igen erőteljes politikai jellegű megnyilvánulások is szerepelnek. Az egyes példák azonban nem azért szerepelnek a tanulmányban, mert egyetértünk a bennük szereplő politikai megnyilvánulások tartalmával és/vagy formájával, hanem azért, mert olyan valós interakciók, amelyek hatékonyan illusztrálják a bekiabálás jelenségével foglalkozó gondolatmenetünket.

2 A bekiabálás fogalomértelmezése

A rítusok számos nézőpontból megközelíthető jelenségek. Ezek közül a legfontosabb maguknak a résztvevőknek az interakciós meghatározása. Egy másik az elméleti nézőpont, amely során a kapcsolati rítusok interakciós jelentését és funkcióját értelmezzük. Az első nézőpontot gyakran „elsőrendű”, míg a másodikat „másodrendű” nézőpontnak nevezik (Kádár 2013: 11).

A bekiabálásnak ellentmondásos természete miatt számos – talán más rituális tevékenységeknél is több – különböző közkeletű értelmezése és értékelése van. Éppen ezért a bekiabálás kapcsán indokoltnak tűnik egy olyan másodrendű fogalomértelmezés bevezetése, amely elég tág ahhoz, hogy magában foglalja ezt a számos (elsőrendű) értelmezést és értékelést.

A bekiabálás fogalomértelmezésének összetettségére már a bekiabáló személyekkel foglalkozó korábbi tudományos diskurzus is reflektált. Pl. Fiss (1986) szerint a bekiabáló egy olyan gátló személy, aki nem elsősorban egy gondolatot közvetít, hanem éppen megakadályoz valakit ebben. Jordan (2011: 118) viszont amellet érvel, hogy a bekiabálás konformista, azt antiszociálisnak tekintő meghatározása helyett a bekiabálókra hősként kell tekintenünk, akik képesek arra, hogy felfüggeszék a retorikai korlátokat annak érdekében, hogy megőrizzék felszólalási jogukat. Szerinte a bekiabálás erőszakossága és az általa keltett zavar a politikai bátorságot jelzik. A bekiabálók közbevágása teret nyit a közéleti diskurzus számára. A bekiabálók nélkül pedig eggyel kevesebb eszközünk lenne arra, hogy a különálló egyénekből egységes közösséget hozzunk létre. Ezek a különbségek eltérő világnézeteket tükröznek. Fiss nézőpontja a rend fenntartásában érdekeltek nézőpontját tükrözi, míg Jordan gondolatmenete neomarxista meggyőződésére utal.¹³

Azt is lényeges kiemelni, hogy a bekiabálás értelmezése történetileg változik. Pl. a bekiabálók tevékenységének a hősiességgel és a demokráciával történő összekapcsolása, valamint a *heckling* 'bekiabálás' szó elterjedése posztindusztriális fejlemény (Chapman 1948). Ugyanakkor a bekiabálás más formái a szórakoztatás területén kétségtelenül az ókor óta léteznek. Pl. Smith (2006) egy az ókori Rómáról szóló tanulmányában megjegyzi, hogy az *explodere* ige a szórakoztatás kontextusában 'tapsolás révén elűz' és 'sziszegéssel a színpadról vkit lezavar' jelentéssel bírt. Valójában azért sem problémamentes a bekiabálást kizárólag a demokráciával összekapcsolni, mert néhány kultúrában a *bekiabálás* lexikai megfelelői a szórakoztatás kontextusához kötődnek. Hivatkozhatunk pl. a *hanjou wo uchi komu* (半畳を打ち込む) 'egy olyan tatami szőnyegnek a behajítása a színpadra, amelyen a közönség tagjai a színházban ülnek' japán kifejezésre, amely szó szerint a bekiabálás japán megvalósulást fejezi ki.

A jelen tanulmányban használt másodrendű modellben a bekiabáló és a SZE identitását az interakció révén (közösen) megképzett rituális szerepekként közelítjük meg, amelyek egy társas drámában érvényesülnek (1. fejezet). Az az interakciós viselkedés, amelyet a metarésztvevők (nézők/hallgatók) ezeknek a szerepeknek a kapcsán elvárnak, attól a helyzettől függ,

¹³ Köszönjük Mel Jordannak, hogy felhívta erre a figyelmünket. Megjegyzendő, hogy a neomarxista munkák (pl. Bruff 2013) általában lényegileg pozitív jelenségként tekintenek a bekiabálásra. A bekiabálás neomarxista megközelítése ugyanakkor a maga értékkel szemléletével együtt igencsak problematikusnak tűnik, mivel a bekiabálást politikai cselekedetnek tekinti, következképpen figyelmen kívül hagyja a bekiabálásnak azokat a megjelenési formáit, amelyek függetlenek a politikától (5. példa). Ezzel kapcsolatban hangsúlyozandó, hogy a politikai természetű bekiabálást a bekiabálás azon típusának tekintjük, amely valamely ország vagy terület kormányzásával kapcsolatos kontextusban jelentkezik. Ez a meghatározás különbözik attól a tágabb felfogástól, ahogy az előbb említett neomarxista kutatók a politikát értelmezik. Értelmezésük szerint ugyanis a politika a hatalom elosztásával kapcsolatos tevékenység, amely bármely kapcsolati hálózatban érvényesül.

amelyben a dráma megvalósul. A résztvevők vélhetően (mikro)kulturális sémák (Alexander 2004) és az általuk vélelmezett elvárások (3. fejezet) alapján hozzák létre ezeket a szerepeket. Emiatt a társas dráma kontextusában a szerepjátszás megengedi, sőt elősegíti az alkalmi, egyéni és kreatív megoldásokat. A bekiabálás fenti megközelítése nem csupán abban segít, hogy az elemző elkerülje a bekiabálók morális értékelését,¹⁴ hanem lehetővé teszi a bekiabálás különböző megvalósulási formáinak egyetlen elemzési keretben történő értelmezését. A következő fejezetben azzal foglalkozunk, hogy a bekiabálás mint társas dráma milyen helyzetekben megy végbe.

3 A bekiabálás mint viselkedésforma modellezése

3.1 A bekiabáláshoz kötődő helyzetek

A SZE-k és a bekiabálók rituális tevékenysége intézményesült szerepük és az aktuális körülmények miatt alapvetően különbözik egymástól. Az aktuális körülmények kapcsán érdemes megkülönböztetni egymástól azt a két elemi helyzetet: az *interakciós típusú* és az *előadásszerű* helyzetet, amelyben a bekiabálás megvalósul, és amelyek eltérő lehetőségeket és korlátokat kínálnak a SZE-k és a bekiabálók számára. Ezzel a két fogalommal a későbbiekben részletesebben foglalkozunk, ugyanakkor tömören azt mondhatjuk, hogy az interakciós típusú helyzetekben a SZE-knek lehetőségük van arra, hogy közvetlenül kapcsolatba lépjenek a bekiabálóval és a közönséggel, míg az előadásszerű helyzetekben a SZE-k előadóként vannak jelen, így nincs arra lehetőségük, hogy közvetlenül reagáljanak a bekiabálók cselekedeteire. A következő két rövid példa a bekiabálás működését mutatja be egy interakciós típusú és egy előadásszerű helyzetben.

(1)

EC = Eliot Chang (amerikai komikus)

B = bekiabáló

K = közönség

EC: 1. I was in DC

B: 2. HUUUU <sikít> [EC: a bekiabálót gúnyosan támogatva felemeli az öklét, majd mosolyog]

EC: 3. (1.0) Truth! All right...

K: 4. <nevetés>

[...]

EC: 5. No, I'm saying I think she [a bekiabáló] is a singer! Oh f*** [megragadja a mikrofont és gúnyosan utánozza a bekiabálót, aki "énekesként" megzavarta őt a sikításával]

K: 6. <nevetés>

B: 7. My baby is a singer!

¹⁴ Ugyanakkor a vizsgált interakciókban szereplő értékelések természetesen elemezhetőek maradnak.

- EC: 1. Washingtonban voltam.
 B: 2. HUUUU <sikít> [EC: a bekiabálót gúnyosan támogatva felemeli az öklét, majd mosolyog]
 EC: 3. (1.0) Igaz! Rendben...
 K: 4. <nevetés>
 [...]
 EC: 5. Nem, azt mondom, hogy szerintem ő [a bekiabáló] egy énekes! Ó ba*** [megragadja a mikrofont és gúnyosan utánozza a bekiabálót, aki “énekesként” megzavarta őt a sikítésével]
 K: 6. <nevetés>
 B: 7. A kicsim énekes!
 (Forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=NXJgmCsZQsM>, Elérés: 2015.09.30.)

(2)

- PCS = Pintér Csaba (a 2015. május 2-i Diósgyőr–Lombard Pápa NB1-es labdarúgó mérkőzés játékvezetője)
 B = bekiabáló
 K = kommentátor

- B: 1. Mi a kurva anyádat fűjtál?
 PCS: 2. [nem reagál]
 K: 3. Költői kérdések a lelátóról.

(Forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=MOntZLvHP4k>, Elérés: 2015.09.30.)

Az (1) példa egy stand-up comedy előadásból származik, amelynek során a közönség egy tagja először hangos sikítással, majd bekiabálással többször is félbeszakítja Eliot Chang amerikai komikust. A stand-up comedy előadás egy interakciós helyzet, amely lehetővé teszi az előadó számára, hogy reagáljon a kihívásra és sikeresen kezelje a helyzetet. Pl. a 2. fordulóban Eliot Chang azáltal gúnyolja ki a bekiabálót, hogy látszólag egyetért vele, azonban a gesztusa egyértelműen jelzi, hogy ezt nem gondolja komolyan. Ezzel szemben a (2) példa egy olyan helyzetet mutat be, amely nem igazán teszi lehetővé a SZE számára, hogy reagáljon a bekiabálásra. Ebben a példában a bekiabáló a 2015. május 2-án lejátszott Diósgyőr–Lombard Pápa NB1-es labdarúgó mérkőzés játékvezetőjén, Pintér Csabán kéri számon egy játékvezetői döntését.

Az interakciós típusú helyzetekben, pl. a stand-up comedy előadások esetében a SZE-k fizikailag is kiemelt pozícióban vannak, illetve intézményes jogukban áll, hogy ne csupán megtartsák a beszédüket/előadásukat, hanem közvetlen interakciót is kezdeményezzenek a közönséggel. Ez az interaktív viszony talán leginkább az előbb említett stand-up comedy műfajára jellemző, amely kifejezetten igényli a hallgatóság aktív részvételét (vö. Rutter 2000), és amelyben a nyelvi interakció így egyértelműen kétirányú.¹⁵ Az interakciós típusú helyzetekben is előfordulhat, hogy a bekiabáló előre eltervezi, hogy bekiabál. A bekiabálással kapcsolatos metadiskurzusok ugyanakkor rámutatnak arra, hogy a bekiabálás igen gyakran spontán. Számos olyan esettel találkoztunk, amikor a bekiabáló azt állította, hogy egy beszéd hallgatása

¹⁵ Ugyanakkor megjegyzendő, hogy míg ez a megállapítás teljes mértékben érvényes az amerikai stand-up comedy előadásokra, addig a magyar stand-up comedy előadásokra kevésbé illik, mivel megfigyeléseink szerint e műfaj magyar közönsége jóval passzívabb, mint az amerikai.

közben egyszercsak úgy érezte, hogy erkölcsi kötelessége megzavarni a SZE-t.¹⁶ Az általunk vizsgált adatok alapján az interakciós helyzetekben a bekiabálást a SZE egy bizonyos kijelentése előzi meg. Ebből adódóan a bekiabálóknak nincs igazán lehetősége arra, hogy összetett cselekvéssort hajtson végre, míg a SZE jellemzően viszonylag összetett módon reagál a bekiabálásra. Ugyanakkor a metarésztevők támogatása és bátorítása esetén a bekiabáló kevésbé összetett tevékenysége fontosabbá válhat, mint a SZE összetettebb reakciója.

Az olyan előadásszerű helyzetek, mint pl. az előbb említett sportesemények vagy bizonyos típusú (színpadi) előadások a résztvevők közötti teljesen más interakciós dinamikára adnak lehetőséget. Ezekben a helyzetekben a SZE-k nem kiemelt, hanem inkább kihelyezett pozícióban vannak, vagyis bár a SZE-k fizikailag kiemelt helyen tartózkodnak, azonban nincs intézményes joguk arra, hogy közvetlenül kapcsolatba lépjenek a közönséggel. Ugyanakkor a SZE-knek ezekben a helyzetekben is vannak közvetett eszközeik arra, hogy szembe szálljanak a bekiabálóval (Eisenstadt 1958). Ezekben a helyzetekben a bekiabálás sokkal összetettebb tevékenység lehet, mivel a bekiabáló nemcsak felkészülhet a bekiabálásra, hanem kihasználhatja a SZE-k helyzetét is. Azonban fontos azt is megjegyezni, hogy az előadásszerű helyzetek átalakulhatnak interakciós típusú helyzetekké, ha a SZE-k úgy döntenek, hogy annak ellenére, hogy intézményesen nem léphetnének közvetlenül kapcsolatba a bekiabálóval, mégis megszik ezt, és a döntésüket a metarésztevőkkel is közlik. Ilyenkor a SZE-k ideiglenesen eltérnek az adott helyzet normáitól. Természetesen a SZE-knek arra is lehetőségük van, hogy egyszerűen áthágyják az adott helyzet normáit, de ahogy a (7) példa is mutatja, ez igencsak veszélyes lépés.

Az általunk elemzett adatok azt mutatják, hogy az interakciós típusú és az előadásszerű helyzetekben a bekiabálás mint viselkedésforma eltérő módon valósul meg. Az interakciós típusú helyzetekben a bekiabálás jellemzően versengő és potenciálisan emergens természetű (vö. Watts 2010), mivel azáltal, hogy a bekiabáló – potenciálisan szimbolikus módon – rituálisan megkísérli megakasztani a SZE beszédét/előadását, magához ragadhatja a szót és kapcsolatba léphet a metarésztevőkkel, így pedig lényegében verseng a SZE-vel a közönség figyelméért. Az (1) példa 3. fordulójában jelentkező hosszú szünet azt jelzi, hogy a bekiabáló képes volt egy rövid időre magára vonni a figyelmet, vagyis az ő előadása verseng Chang előadásával. A bekiabálás emergens jellege pedig abban mutatkozik meg, ahogyan interakció bontakozik ki a bekiabáló és a SZE között. Mivel a SZE-nek intézményes joga van az ellenszegülésre, a bekiabáló zavaró tevékenysége ellenreakciót vált ki belőle. Az előadásszerű helyzetekben ugyanakkor a bekiabálás jellemzően megtervezett és párhuzamosan zajlik a SZE aktuálisan folytatott tevékenységével, mivel a SZE-nek nincs intézményes joga arra, hogy közvetlenül reagáljon a bekiabáló zavaró tevékenységére. Ezt a megállapítást támasztja alá a (2) példa, ahol a bekiabáló és a SZE tevékenysége párhuzamosan zajlik. A bekiabálásnak ez a formája nemcsak azért előre megtervezett, mert igencsak sematikus (egy futballmérkőzésen a játékvezető döntésének megkérdőjelezése igencsak szokványos esemény), hanem azért is, mert – ahogy arra a 3.3. fejezet is rámutat – akár előkészületekre is szükség van hozzá. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy elemzéseink alapján mind a versengő, mind pedig a párhuzamos bekiabálás lehet emergens és előre megtervezett is.

A kapcsolat az interakciós típusú helyzetek és versengő-emergens bekiabálás, illetve az előadásszerű helyzetek és a párhuzamos-megtervezett bekiabálás között csupán egy tendencia,

¹⁶ A moralitás kérdésével a 4. fejezetben még foglalkozunk. Az alábbi cikk egy ezzel a témával kapcsolatos figyelmre méltó esettel foglalkozik. (http://www.salon.com/2013/06/05/michelle_obamas_heckler_win/, Elérés: 2015.09.30.)

amelyet a két helyzet típusra jellemző eltérő társas dinamika idéz elő. Azonban míg a párhuzamos-megtervezett bekiabálás minden további nélkül megjelenhet interakciós típusú helyzetekben (pl. a beszédet tartó politikust a bekiabálók folyamatosan szidják), addig a versengő-emergens bekiabálás sokkal ritkábban jelentkezik előadásszerű helyzetekben. Ennek az az oka, hogy ezek a helyzetek általában nem teszik lehetővé a versengő-emergens bekiabálást, mivel az intézményes normák nem engedélyezik a SZE-k számára azt, hogy közvetlenül reagáljanak a zavaró bekiabálásokra.

Következésképpen az előbb tárgyalt két bekiabálástípus közötti átmenet is meglehetősen ritka az általunk elemzett anyagban. Egyszerűbb kérdés az, hogy az interakciós jellegű (versengő-emergens) bekiabálás általában miért nem alakul át párhuzamos-megtervezett bekiabálássá. Ha a bekiabáló azáltal, hogy interakcióba lépett a SZE-vel, már sikerült kapcsolatot kialakítania a közönséggel, akkor nem túl észszerű visszavonulnia ebből az interakciós résztvevői státuszából. Ugyanakkor az sem jellemző, hogy a párhuzamos-megtervezett bekiabálás versengő-emergens bekiabálássá alakuljon át. Ennek két fő oka van. Egyrészt az interakciós helyzetek fizikai korlátai, amelyek elsősorban a párhuzamos-megtervezett bekiabálást teszik lehetővé. Pl. egy nagy teremben tartott politikai beszéd esetében a transzparenszeket tartó és fújoló bekiabálóknak, akik ezáltal párhuzamos-megtervezett bekiabálást hajtanak végre, meglehetősen nehéz ténylegesen versenyre kelniük a beszédet tartó politikussal, mivel jellemzően a politikus erőfölényben van velük szemben, ugyanis a bekiabálók nem tudnak mikrofont szerezni, így nehezen hallhatók, a politikus a biztonsági személyzet révén kivezetetheti őket és gyakran a közönség többi tagjának szimpátiáját sem sikerül elnyerniük. Erre kitűnő példa az a 2015. június 24-én történt eset, amikor egy bekiabáló sikertelenül próbált meg versenyre kelni Barack Obamával az LBGT közösség meghívott tagjainak tartott fogadás keretén belül tartott beszéd közben a Fehér Házban.¹⁷ A másik fő ok az interakciós helyzetek interakciós korlátaiban keresendő. Ha egy interakció, pl. egy parlamenti vita csak a párhuzamos-megtervezett bekiabálást teszi lehetővé, akkor általában a SZE-nek arra is megvannak az intézményes lehetőségei, hogy megakadályozza a bekiabálókat abban, hogy versengő-emergens módon kiabáljanak be.

Az előbbi lehetőségek és korlátok működését a (3) példa mutatja be, amelyben egy a Magyar Országgyűlésben 2013-ban történt politikai bekiabálással foglalkozunk. Ennek során a Jobbik radikális jobboldali párt képviselői a földtörvény zárószavazásánál az elnöki pulpitusra vonultak, és egy molinót feszítettek ki a levezető elnök, Latorcai János háta mögé, amelyen az állt: „A magyar föld átjászsása idegeneknek: HAZAÁRULÁS!” A transzparens rituális előadásnak tekinthető (3.3. fejezet), mivel azzal a céllal készült, hogy egy csoport véleményét dramatizálva jelenítse meg egy széles közönség számára. A molinón az előbbi szöveg mellett két egymással kezet fogó kéz is szerepelt, amelyek az Európai Uniót és a Fideszt szimbolizálták, valamint azoknak az országoknak, Németországnak, Izraelnek és Oroszországnak a zászlói is megjelentek, akik a Jobbik szerint profitálnak a földtörvényből. Érdekes módon elemzésünk azt mutatja, hogy Vona Gábor, a Jobbik elnöke és parlamenti frakciójának vezetője, aki közvetlenül Latorcai János háta mögött állt, nem tudta csoportjának párhuzamos-megtervezett bekiabálását versengő-emergens tevékenységgé átalakítani. Következésképpen bár a Jobbik képviselőcsoportja sikeresen zavarta meg az Országgyűlés munkáját, tagjai nem tudtak az interakció aktív résztvevőivé válni.

¹⁷ Az esetről készült videó a következő linken tekinthető meg:
<https://www.youtube.com/watch?v=z3Q5Wq1kOBg>, Elérés: 2015.09.30.

(3)

LJ = Latorcai János, a szavazás levezető elnöke

VG = Vona Gábor, a Jobbik elnöke és frakcióvezetője

LJ: 1. a (1.0) Házba hogy (1.0) alávetik magukat [a többi frakció képviselőire néz, és ignorálja VG-t]

VG: 2. [nem hallható] [gesztikulál, LJ széke mögött áll, majd közelebb lép hozzá]

LJ: 3. az Országgyűlés honlapján (.)

VG: 4. [nem hallható]

LJ: 5. az elnök úr által megjelent (1.0) rendnek (.)

VG: 6. rendszabályoknak melyek az ülést

[...]

LJ: 7. önöknek nincs lehetőségük [a többi frakció képviselőire néz]

LJ: 8. vélemény nyilvánításra

VG: 9. [nem hallható] [gesztikulál, kissé közelebb lép LJ-hez]

LJ: 10. amennyire (.) bocsánat frakcióvezető

VG: 11. [nem hallható]

LJ: 12. úr most egyelőre (.) a (1.0) vendégeikhez szólok [felemeli a kezét, és a közönségre mutat, továbbra sem néz VG-re]

(Forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=e69cCbNTCVg>, Elérés: 2015.09.30.)

Figyelemre méltó, hogy bár LJ tart néhány hosszabb szünetet (Wood & Kroger 2000), VG mikrofon hiányában nem tudja kihasználni ezeket a szüneteket, és LJ félbeszakítása révén szóhoz jutni (vö. Bennett 1981). LJ azáltal, hogy a 10. fordulóig nem vesz tudomást VG közbevágásairól, azt is megakadályozza, hogy VG közvetlenül társalogjon vele. LJ nem verbális kommunikációjával is jelzi, hogy nem lép közvetlen interakcióba VG-vel: LJ nem néz VG-re és nem fordul hátra, miközben VG a gesztusai révén is megpróbál kapcsolatot teremteni LJ-vel. Bár a 10–13 fordulóban LJ reagál VG közbevágásaira, azonban ezzel a reakcióval csupán rendre utasítja őt, így továbbra sem engedi VG-t szóhoz jutni, valamint nem verbális szinten továbbra sem vesz tudomást a jelenlétéről, ugyanis továbbra sem néz rá és nem fordul felé.

Fontos megjegyezni, hogy párhuzamos-megtervezett és a versengő-emergens bekiabálás közötti átmenet azért sem jellemző, mert ezek a társas tevékenységek gyakran egy-egy bizonyos interakciós szerephez kötődnek. Bár a bekiabálás a zavarkeltésnek egy olyan formája, amelynek révén a bekiabáló megoszthatja a véleményét másokkal (Jordan 2011), ez nem jelenti azt, hogy a bekiabáló feltétlenül fel akarná adni a zavaró szerepét azért, hogy versengjen a SZE-vel. Ez történik a (4) példában is, ahol a SZE egyik támogatója megpróbálja az eredendően előadászerű helyzetet interakciós helyzetté átalakítani, hogy így visszavághasson a bekiabálónak, a bekiabáló azonban nem él a lehetőséggel, hanem inkább megtartja a párhuzamos-megtervezett bekiabálást végrehajtó személy szerepét.

(4)

T = Tomcat, polgári nevén Polgár Tamás, nemzeti radikális aktivista

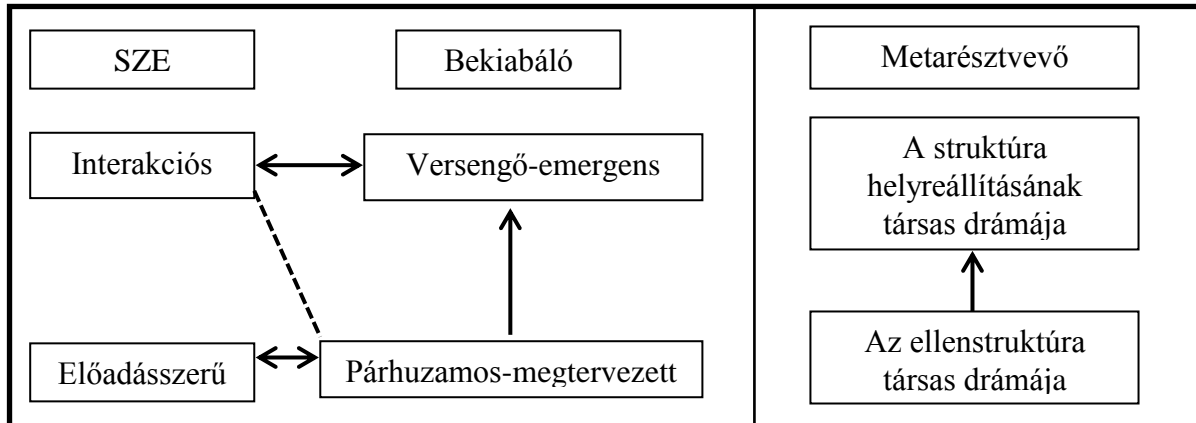
TÜ = a 2005. május 15-én a Moszkva Téren rendezett antifasiszta tüntetés résztvevője

TGM = Tamás Gáspár Miklós, a tüntetés egyik szónoka

- TGM: 1. Én azok közé tartozom, akiknek kiváltságaik vannak azért, mert fehérnek és férfinak született.
- T: 2. [némán áll a tüntetők között, kezében egy piros tábla van, amelyen fehér betűkkel a következő felirat szerepel: „A CIGÁNYOKAT BÁNTANI TILOS!”, fekete pólójára pedig a következő felirat van nyomtatva: „I support the worldwide jewish plot” ’Támogatom a világméretű zsidó összeesküvést.’]
- TGM: 3. Szégyellem magam. Ezek a kiváltságok nem illetnek meg engem, és nem illetnek meg senki mást sem. (1.0.) Vagy egyenlők vagyunk vagy nem vagyunk emberek.
- TÜ: 4. <taps>
- TÜ1: 5. [T-hez lép] Miért nem mész haza innen? Miért nem mész haza innen a picsába? Miért nem mész haza innen, te [nem hallható]? Szét kell baszni [nem hallható]
- T: 6. Rendőrség! Jöjjön ide!
- TÜ1: 7. [rátámad T-re, és dulakodni kezdenek]
- TÜ2: 8. Állj meg! Állj meg! Ezt akarja! Ezt akarja! Ezt akarja!
- TÜ3: 9. Direkt azért jött. Ne bántsátok.
- T: 10. [némán áll a tüntetők között]
- (Forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=CzhMiHw3v34>, Elérés: 2015.09.30.)

A (4) példában szereplő interakció a 2015. május 15-én a Moszkva Téren rendezett antifasiszta tüntetésen történt. A Tomcat néven ismert Polgár Tamás, nemzeti radikális aktivista egy a „A CIGÁNYOKAT BÁNTANI TILOS!” feliratú táblával és „I support the worldwide jewish plot” ’Támogatom a világméretű zsidó összeesküvést.’ feliratú pólóban jelent meg a tüntetésen. Ezzel pedig párhuzamos-megtervezett bekiabálást hajtott végre. Ugyanakkor az, hogy Tomcat mindvégig némán áll, egyértelműen jelzi, hogy nem kíván versengeni a rendezvény aktuális szónokával, Tamás Gáspár Miklóssal vagy a tüntetőkkel. Az 5. fordulóban azonban az egyik tüntető Tomcathez lép, és kérdőre vonja őt, ezzel pedig megkísérli interakciós helyzeté át alakítani az eredendően előadászerű helyzetet, elsősorban azért, hogy ellenállást tanúsítson Tomcat tevékenységével szemben. Tomcat azonban nem reagál a kérdéseire, hanem csak akkor szólal meg, amikor a tüntető fizikailag is megtámadja őt, és akkor is csupán azért, hogy rendőrt hívjon. Miután a dulakodás véget ér, Tomcat folytatja a már korábban megkezdett tevékenységét, némán áll a tüntetők között, és nem próbálja meg magához ragadni a szót.

Összességében a párhuzamos-megtervezett és a versengő-emergens bekiabálás közötti váltás meglehetősen nehéz, azonban egyáltalán nem lehetetlen, sőt bizonyos helyzetekben a bekiabáló át is veheti a SZE szerepét, ahogy ezt a később vizsgálandó (7) példa is illusztrálja majd. A különböző interakciós helyzetek és a bekiabálás különböző formái közötti kapcsolatot a következő ábra foglalja össze.

1. ábra: A bekiabálás típusai

Az ábra bal oldala a SZE és a bekiabáló közötti interakciót modellezi. A kétirányú nyilak a helyzetek és a bekiabálástípusok közötti alapértelmezett kapcsolatot jelzik. A szaggatott vonal azt fejezi ki, hogy a párhuzamos-megtervezett bekiabálás alkalmanként interakciós helyzetekben is jelentkezhet. Az egyirányú nyíl pedig arra utal, hogy a párhuzamos-megtervezett bekiabálás olykor átalakulhat versengő-emergens bekiabálássá, azonban ez a folyamat fordítva csak nagyon ritkán megy végbe. Az ábra bal oldalán a bekiabálás aktusa és a metarésztevők attitűdjei/érzelmei közötti kapcsolat jelenik meg Turner (1982) a tanulmányban korábban már tárgyalt stuktúra és ellenstruktúra fogalompárja alapján. Az interakciós típusú és az előadás-szerű helyzetek interakciós dinamikája eltérő elvárásokat idéz elő a metarésztevők részéről. A következő fejezetek azt mutatják be, hogy ezek az eltérő elvárások hogyan befolyásolják azt, ahogyan a metarésztevők értékelik a SZE-k és a bekiabálók viselkedését, valamint hogyan jelennek meg a mikroszintű interakciós jellemzőkben.

Bár a kutató nem lát bele a metarésztevők elméjébe, az nyilvánvaló, hogy a bekiabálás feltűnő interakciós esemény a metarésztevők számára. A pszichológusok (pl. Pashler 1999) amellet érvelnek, hogy bizonyos jelenségek – köztük a különböző helyzetekben végrehajtott interakciós lépések – sokkal inkább magukra vonják a metarésztevők figyelmét, mint mások. Ahogyan Bernstein és Wright (2005: 127) is megjegyzi, a figyelmünk szelektív. Tehát azok az ingerek, pl. a fények és a színek hirtelen változása, a mozgás és a szokatlan formák megjelenése, amelyek jellemzően magukra vonják a figyelmünket, egyúttal abban is gátolnak minket, hogy egyidejűleg más ingerekre is figyeljünk. Ebben a tekintetben a bekiabálás egy olyan cselekvés, amely eredendően magára vonja a figyelmet, mivel megzavarja az interakciós rendet.

Az általunk elemzett adatok pedig azt mutatják, hogy ha a metarésztevők észlelik a bekiabálást, akkor az egyúttal aktiválja a bekiabálás eseményével kapcsolatos előzetes elvárásait. Ahogy Pezzulo et al. (2009: 3) is megjegyzi, az előzetes elvárás olyan folyamat vagy viselkedésforma, amelyet nemcsak a múlt és a jelen eseményei befolyásolnak, hanem a jövőre vonatkozó elképzelések és várákozások is. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy az előzetes elvárások az ismétlődően megvalósuló társas tevékenységekhez és műfajokhoz kötődnek. Mivel a nyilvános beszédek és előadások célja az, hogy a SZE egy szélesebb közönséggel teremtse kapcsolatot, a SZE-k tudatában vannak annak, hogy közönségüknek vannak előzetes elvárásai. Ez pedig a közönség nyomásának érzetét (vö. Grush 1978; Borden 1980) váltja ki belőlük. Az

interakciós típusú és az előadásszerű helyzetek eltérő lehetőségei és korlátai a SZE-vel kapcsolatos eltérő előzetes elvárásokat aktiválnak a metarésztevőkben, így a közönség nyomása is különböző lesz a két helyzet típusban. Ugyanakkor természetesen csak azt modellezhetjük, hogy egy adott helyzet típusban a közönség nyomása általában hogyan jelentkezik, mivel az adatainkban szereplő explicit bizonyítékok alapján nem tudjuk megjósolni vagy akár a maga teljességében leírni egy konkrét helyzet konkrét metarésztevőinek aktuális mentális állapotát. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy a SZE-kben az is kiválthatja a közönség nyomásának érzetét, hogy reflexszerűen számítanak bizonyos metarésztevői elvárásokra. Ahogy Kádár és Haugh (2013) is rámutatnak, a SZE-k tényleges cselekedetei így nem feltétlenül a metarésztevők tényleges, sokkal inkább az adott helyzet interakciós lehetőségei és korlátai alapján feltételezett elvárásaira adott reakciók.

A versengő-emergens bekiabálás esetében a közönség tipikusan azt várja a SZE-től, hogy állítsa vissza az adott helyzet eredeti interakciós struktúráját, ennek megfelelően pedig szálljon szembe a bekiabálóval, mivel megvan arra a joga és a lehetősége is, hogy így tegyen. A párhuzamos-megtervezett bekiabálás esetében ugyanakkor kisebb nyomás nehezedik a SZE-re, mivel az intézményes helyzet azt a metarésztevői elvárást aktiválja, amely szerint a SZE-nek nem igazán van lehetősége arra, hogy közvetlenül szembeszálljon a bekiabálóval (2. példa), azonban a közönség általában értékeli, ha a SZE ezt mégis megteszi és sikerrel jár. Következésképpen – ismét Turner (1982) terminológiáját használva – azt mondhatjuk, hogy a párhuzamos-megtervezett bekiabálás a metarésztevők várákozása szerint alapesetben az ellenstruktúrához kötődő társas dráma, amely azonban a SZE sikeres ellentevékenységén keresztül átalakulhat az eredeti struktúra helyreállításának drámájává.

A résztvevők előzetes elvárásaival kapcsolatos előbbi modellt egy általunk végrehajtott további vizsgálat is alátámasztja. Ebben az elemzésben azt vizsgáltuk, hogy a videóra rögzített interakciókban a kamera mennyi ideig fókuszál a SZE-re, illetve a bekiabálóra. Mivel minden egyes interakció időtartama más és más, az összehasonlíthatóság érdekében mindig a SZE-re és a bekiabálóra eső fókusz időtartamának az arányát számítottuk ki. Tehát ha pl. az interakció teljes időtartama 1 perc 48 másodperc volt, és ennek során a kamera 60 másodpercig a SZE-re, 44 másodpercig pedig a bekiabálóra fókuszált, valamint 4 másodpercig a két résztvevő között mozgott, akkor levontuk a 4 másodperces holtidőt az interakció teljes időtartamából, és a következőképpen számoltuk ki a SZE-re és a bekiabálóra eső fókusz időtartamának az arányát:

Teljes időtartam: 104 s (100%)

SZE = 60 s (57,7%)

Bekiabáló = 44 s (42,3%)

Az elemzés kerekített eredményei a következők:

A helyzet típusa	A SZE-re eső fókusz időtartama	A bekiabálóra eső fókusz időtartama
Interakciós	72–91%	9–28%
Előadásszerű	54–85%	15–46%

1. táblázat: A SZE-re és a bekiabálóra eső fókusz időtartama

Ahogy azt már az 1.1. fejezetben is jeleztük, nem gondoljuk úgy, hogy ennek a kvantitatív elemzésnek az eredményei önmagukban bizonyító erővel bírnak, mivel a kamera fókusza nem feltétlenül esik egybe a metarésztevők fókuszával, továbbá a SZE-re, illetve a bekiabálóra eső fókusz időtartamát jelentősen befolyásolhatja az, hogy a felvételt készítő személy milyen viszonyban van velük. Ugyanakkor a felvételt készítő személy is része a közönségnek, így egyáltalán nem lényegtelen az, hogy kire irányul a figyelme. A fenti táblázat azt mutatja, hogy az interakciós típusú helyzetekben jelentősen hosszabb ideig fókuszál a kamera a SZE-re, mint az előadásszerű helyzetekben, amely azt jelzi, hogy nagyobb a rá eső figyelem mértéke, vagyis a felvételt készítő személy az interakciós típusú helyzetekben jobban számít arra, hogy a SZE szembeszáll a bekiabálóval, mint az előadásszerű helyzetekben. Ezzel szemben a bekiabálóra eső figyelem mértéke az előadásszerű helyzetekben a magasabb. A következő fejezetekben azt mutatjuk be, hogy a bekiabálás hogyan valósul meg az interakciós típusú, illetve az előadásszerű helyzetekben.

3.2 A bekiabálás megvalósulása interakciós típusú helyzetekben

A SZE-k és a bekiabálók tevékenysége számos interakciós típusú helyzetben egyértelműen különbözik egymástól. Az (5) példa ezt illusztrálja. Ebben a példában egy olyan interakciót vizsgálunk, amely Jamie Kennedy amerikai komikus és showman, illetve egy olyan bekiabáló között zajlott le, aki politikailag inkorrektnek tartotta azt, ahogyan Jamie Kennedy a *waitress* 'pincérnő' szót használta az egyik előadásában.

(5)

JK = Jamie Kennedy

K = közönség

B = bekiabáló

JK: 1. and I had a really interesting erhm (.) waitress service here (1.5) [a közönségre néz]

2. that woman took my order at this diner and how

3. much = this has

B: 4. = server (1.0) they are called server (2.0) [JK: a bekiabáló irányába néz, kissé kinyitja a száját és nyel egyet; B: biccent és mosolyog]

K: 5. <nevetés/hujjogás> [JK: a közönségre néz, arckifejezése meglepetést és megvetést tükröz]

JK: 6. wow a woman is proud to be a

7. waitress (0.5) [a fáradtság jeleként a szemöldökét dörzsöli]

K: 8. <nevetés> [JK: a közönségre mosolyog; B: nevet és bólint]

JK: 9. it's a (7.0) it's weird when

- K: 10. <nevetés>
 JK: 11. I see them I just say hey bitch um hi [a pincérnőket parodizálja, felemeli az egyik kezét és a fenekét rázza a közönségnek]
 K: 12. <nevetés>
- JK: 1. és egy igencsak érdekes öhm (.) pincérnői kiszolgálásban volt részem itt (1.5) [a közönségre néz]
 2. az a nő felvette a rendelésemet ezen a vacsorán és hogy
 3. mennyi = ez
- B: 4. = felszolgáló (1.0) felszolgálónak hívják őket (2.0) [JK: a bekiabáló irányába néz, kissé kinyitja a száját és nyel egyet; B: biccent és mosolyog]
- K: 5. <nevetés/hujjogás> [JK: a közönségre néz, arckifejezése meglepetést és megvetést tükröz]
- JK: 6. wow egy nő, aki büszke arra, hogy
 7. pincérnő (0.5) [a fáradtság jeleként a szemöldökét dörzsöli]
- K: 8. <nevetés> [JK: a közönségre mosolyog; B: nevet és bólint]
- JK: 9. ez (7.0) elég furcsa, amikor
- K: 10. <nevetés>
- JK: 11. látom őket, csak annyit mondok, hé ribanc mmm szia [a pincérnőket parodizálja, felemeli az egyik kezét és a fenekét rázza a közönségnek]
- K: 12. <nevetés>
- (Forrás: <http://www.youtube.com/watch?v=ITBfwhp8XMY>, Elérés: 2015.09.30.)

Kennedy az interakció elején konvencionális előadóként beszél, amelyet az is jelez, hogy az első három fordulóban a közönségre néz. A 4. fordulóban azonban egy nő versengő-emergens bekiabálást hajt végre, amelynek következtében Kennedy viselkedése megváltozik, hirtelen a bekiabálóra néz, kinyitja a száját és nyel egyet, amely egyrészt a meglepetés jele, ugyanakkor potenciálisan azt is jelzi, hogy a SZE felkészül arra, hogy szembeszálljon a bekiabálóval. A közönség reakciója is jelzi azt, hogy ez egy fordulópont az interakcióban, mivel a bekiabálás nevetést és hujjogást vált ki belőlük. Ezt a fordulópontot követően pedig Kennedy egy rituális ellenelőadást mutat be.

Kennedy interakciós viselkedésének vizsgálata egyértelműen azt mutatja, hogy az előadónak a bekiabálásra adott válasza valójában egy drámai előadás. A nem verbális viselkedés szintjén számos jele van annak, hogy Kennedy fő célja nem az, hogy interakcióba lépjen a bekiabálóval, hanem az, hogy az interakció normatív rendjének rituális helyreállításán keresztül megerősítse kapcsolatát a közönséggel. Az 5. fordulóban a kezdeti meglepettséget követően Kennedy ismét a közönségre néz, valamint meglepettséget és megvetést tükröző arckifejezésén, illetve gesztusain (unottan a szemöldökét dörzsöli) keresztül is azt jelzi, hogy nem kíván közvetlenül kapcsolatba lépni a bekiabálóval. Később, amikor a metarésztevők nevetéssel díjazták Kennedy ellenelőadását, ő rájuk mosolyog. Végül pedig Kennedy a közönség felé fordulva felemeli a kezét, majd a fenekét rázza, amellyel a pincérnőket parodizálja.

Kennedy nyelvhasználata is arra utal, hogy nem csupán arra törekszik, hogy közvetlenül válaszoljon a bekiabálóval. A 6. fordulóban a *wow* szóval kezdi a válaszát, amellyel gúnyosan nyugtázza a bekiabálását, majd E/3-ban az *a woman* 'egy nő' alanyt használva utal a bekiabá-

lóra.¹⁸ Ezt követően pedig a 9. és a 11. fordulóban (*it's weird when 'furcsa, amikor'*) belekezd egy éttermi rendelésről szóló gúnyos történetbe. Ennek az ellenelőadásnak a révén pedig újra teljes mértékben magára vonja a közönség figyelmét.

A közönség reakciója a 8., a 10. és a 12. fordulóban egyértelműen azt jelzi, hogy az interakciós típusú helyzetekben a metarésztevők arra számítanak, hogy a SZE rituálisan szembe fog szállni a bekiabálókval és helyre fogja állítani az interakciós rendet. Ezekben a fordulóokban a nevetés kétségtelenül támogató természetű, mivel Kennedy egy komikus, így a „támogató nevetés” (Björkman 2011) közvetett módon arra biztatja őt, hogy folytassa az ellenelőadását.

A bekiabáló versengő-emergens közbevágása szintén értelmezhető egyfajta előadásként, azonban ez az előadás sokkal egyszerűbb, mint Kennedyé. Az (5) példában a nő nem csupán félbeszakítja Kennedy előadását, hanem a bekiabálása nyomán kialakuló csendet kihasználva újrafogalmazza (Hoffman 1991) a saját megnyilatkozását, vagyis „nem spontán ismétlést” hajt végre (Clark 2006: 379). Amiatt, hogy a felszolgálókról T/3-ban beszél, megnyilatkozása potenciálisan előadásszerű lesz, mivel ezzel a retorikai eszközzel a nő egy általa ignorálnak vélt csoport érdekeit kívánja képviselni. A nem verbális kommunikáció szintjén a nő bólint és mosolyog, amellyel vélhetően a közönséget szeretné megnyerni magának a társas drámában. A bekiabáló megnyilatkozásának előadásszerű voltát leginkább a közönség reakciója igazolja: a metarésztevők a nő szavaira nevetéssel és hujjogással reagálnak, vagyis a bekiabálást Kennedy éppen zajló stand-up comedy előadásának részeként, a nő interakciós státuszát pedig nem egyszerű metarésztevőként, hanem bekiabálóként „keretezik” (Goffmann 1974).

Ez a fejezet az eddigiekben azt mutatta be, hogy az interakciós típusú helyzetekben az elsődleges elvárás az, hogy a SZE szálljon szembe a bekiabálóval. Ez lehet a metarésztevők tényleges vagy a SZE által vélelmezett elvárása, esetleg mindkettő. Természetesen az adott interakciós helyzet erőteljesen befolyásolja azt, hogy az ellenelőadást lehet-e valós színpadi előadásként értelmezni. A stand-up comedy esetében teljesen természetes, hogy a metarésztevők a SZE ellentevékenységet előadásként értelmezik és aszerint is értelmezik, amelyet az (5) példában a közönség támogató nevetése is jelez. Ugyanakkor, ha elfogadjuk Turnernek (1982) azt az állítását, hogy az előadás mint tevékenység típus minden társas drámára jellemző, akkor világossá válik, hogy a bekiabálás interakciós dinamikája és a résztvevőkkel kapcsolatos alapvető elvárások minden kontextusban viszonylag hasonlóak. Ezt az állítást támasztja alá a (6) példa, amelyben egy olyan kevésbé tipikus versengő-emergens bekiabálást elemzünk, amely nem egy nyilvános beszédhez vagy előadáshoz, hanem egy online interakciós típusú helyzethez kötődik.

(6)

A, B, C, D, E = a nyilvános online interakció anonimizált résztvevői

[...]

A: 1. Én Orbán Viktorra fogok szavazni 2014-ben! Kislány voltam még, amikor a Mária Valéria híd átadásosakor (2001) Orbán Viktor megsimogatta az arcomat. Ezt a gesztusát sohasem fogom elfelejteni. Csodálatos, felkavaró élmény volt. Veled vagyunk Viktor!

¹⁸ Ugyanakkor ez a megnyilatkozás többértelmű is lehet, mivel elképzelhető, hogy Kennedy ezzel az alannal általánosságban utal a munkájukra büszke pincéernőkre.

- B: 2.[A-nak címezve] ez [ti. a 1. megnyilatkozás] annyira perverz (középkorú diktátor gyereklányokat tapiz, a leány ettől felkavaró élményt él át), ráadásul annyira nem illik a poszthoz, hogy kénytelen vagyok viccként értelmezni. annak mondjuk nem jó.
- A: 3. [B-nek címezve] Nem vicc ez [ti. az 1. megnyilatkozás]. Orbán Viktor azzal a rövid és finom mozdulattal a gondolkodásomat, sorsomat is befolyásoló hatást gyakorolt rám. Lévai Anikó [ti. Orbán Viktor felesége] a legszerencsésebb magyar nő.
- C: 4.[A-nak címezve] A, a kérdés az hogy Ön már akkor, gyermekként is terhelt volt mentálisan, vagy a simogatás hatására lett az később, az eredményes kezelés szempontjából ezt jó lenne majd tisztázni
- D: 5. [A-nak címezve] [...] Egyébként átlátok a szitán! Biztos csak maró gúny ez a szerep, mert ilyen hülye senki nem lehet. ;-)
- E: 6. de sokan [ti. B, C és D] nem ismerik fel ha valaki [ti. A] ironizál.
- F: 7. A egy primitív troll, [B-nek, C-nek, D-nek és E-nek címezve] ne etessétek [A-t] válaszokkal!

(Forrás: http://fideszfigyelo.blog.hu/2012/03/11/allami_penz_mahir_bekemenet_reklam
 Elérés: 2015.09.30.)

A vizsgált interakció egy magyar politikai blogról, a Fideszfigyelő blogról származik, és az *Állami pénz, Mahir, Békemenet reklám* című blogbejegyzésre érkezett válaszokból áll. Ez a diskurzus eredetileg a Békemenet reklámozó plakátok finanszírozásáról szólt. Fontos hangsúlyozni, hogy elemzésünk szerint ebben a nyilvános online interakcióban önmagában nem számít bekiabálásnak az, ha valaki megnyilatkozik, hiszen egy blogbejegyzéshez minden (regisztrált) látogató hozzászólhat. Ugyanakkor az az egyes résztvevők nézőpontjából ebben a helyzetben is bekiabálásnak – és egyúttal trollkodásnak – minősülhet, ha egy hozzászóló nem az egyes résztvevők által vélelmezett interakciós normákat követve nyilatkozik meg.¹⁹ Ezzel kapcsolatban fontos kimelni azt a körülményt is, hogy a Fideszfigyelő hozzászólóinak többsége egyértelműen nem támogatja a Fideszt és Orbán Viktort. Ezt támasztja alá a *Leváltanak Orbánt a Fideszfigyelő olvasói* című blogbejegyzés, amely alapján a Fideszfigyelő blog látogatóinak 82,5%-a a baloldalt támogatja.²⁰ Ez a körülmény jelentős mértékben befolyásolja a résztvevők által vélelmezett diskurzív normákat, ezáltal pedig azt, hogy az egyes résztvevők mire következtetnek az A-val jelölt résztvevő megnyilatkozásai alapján.

A (6) példa hat résztvevő hét megnyilatkozásából áll. Először A létrehozta az 1. megnyilatkozást, amelyet B a 2. megnyilatkozásban viccként értelmez (*kénytelen vagyok viccként értelmezni* [az 1. megnyilatkozást]), azonban A a 3. megnyilatkozásban kijelenti, hogy az 1. megnyilatkozás nem vicc (*Nem vicc ez*). Ezt követően a 4. megnyilatkozásban C mentálisan terheltnek nevezi A-t (*Ön már akkor, gyermekként is terhelt volt mentálisan, vagy a simogatás hatására lett az később*), az 5. megnyilatkozásban D maró gúnynak nevezi A szerepét (*Biztos csak maró gúny ez a szerep*) és ezáltal az 1. és a 2. megnyilatkozást. A 6. megnyilatkozásban E ironiának minősíti az 1. és a 3. megnyilatkozásokban megvalósított nyelvi tevékenységét (*valaki* [ti. A] *ironizál*). Végül F a 7. megnyilatkozásban trollnak nevezi A-t (*A egy primitív troll*) Ebben a diskurzusrészletben tehát A a trollként azonosított, F pedig a másik résztvevőt

¹⁹ Hardaker (2010: 237) szerint a troll a számítógép közvetítette diskurzusok (computer-mediated discourses, CMD) azon résztvevője, akinek igazi célja az aktuális diskurzus, valamint diskurzusközösség bomlasztása és/vagy egy konfliktus előidézése, illetve elmélyítése főként a saját szórakoztatására. Ez alapján a meghatározás alapján azt mondhatjuk, hogy a trollkodás a bekiabálásnak az online interakciókhoz kötődő altípusa.

²⁰ Forrás: Fideszfigyelő: *Leváltanak Orbánt a Fideszfigyelő olvasói*.
http://fideszfigyelo.blog.hu/2014/04/24/levaltanak_orbant_a_fideszfigyelo_olvasoi. (Elérés: 2015.09.30.)

trollként azonosító résztvevő, ugyanakkor négy alternatív értelmezés is szerepel a diskurzusrészletben.

B, C, D, E és F hasonlóképpen értelmezik az 1. és a 3. megnyilatkozást, azonban azok értelmezése alapján részben eltérő vélekedéseket és diszkurzív szándékokat tulajdonítanak A-nak. Értelmezésük szerint:

1. A azt állítja, hogy Orbán Viktorra, vagyis az Orbán Viktor által vezetett Fideszre fog szavazni a 2014-es magyar országgyűlési választásokon.
2. A ezzel implicit módon azt állítja, hogy Orbán Viktor és a Fidesz elkötelezett támogatója.
3. A azt állítja, hogy kislányként, 2001-ben a Mária Valéria híd átadásakor találkozott Orbán Viktorral.
4. A azt állítja, hogy Orbán Viktor ekkor megsimogatta az arcát.
5. A azt állítja, hogy ez egy nagyon pozitív, intenzív érzelmi élmény volt a számára.
6. A explicit módon azt állítja, hogy Orbán Viktor elkötelezett támogatója.

C, D, E és F pedig a következőképpen, szintén állító beszédaktusok (asszertívumok) soraként értelmezik a 3. megnyilatkozást:

1. A azt állítja, hogy az 1. megnyilatkozásban szereplő állításai megfelelnek a tényleges vélekedéseinek.
2. A azt állítja, hogy meghatározó hatást gyakorolt a gondolkodására és a sorsára az, hogy Orbán Viktor 2001-ben a Mária Valéria híd átadásakor megsimogatta az arcát.
3. A azt állítja, hogy Lévai Anikó, Orbán Viktor felesége a legszerencsésebb nő a világon.
4. A ezzel implicit módon azt állítja, hogy Orbán Viktor a legnagyobb szerűbb férfi és férj a világon.
5. A ezzel implicit módon azt is állítja, hogy nemcsak politikailag, hanem szexuálisan is vonzódik Orbán Viktorhoz.

Ezek alapján B, C, D, E és F implicit és nem tudatos módon megállapítják, hogy az 1. és a 3. megnyilatkozások sértik az aktuális diskurzusközösségnek azokat az általuk vélelmezett diszkurzív normáit, amelyek szerint a Fideszfigyelő blogon a hozzászólók egyrészt nem térhetnek el a blogbejegyzés témájától, másrészt nem állíthatják azt, hogy Orbán Viktor és a Fidesz rendkívül elkötelezett, fanatikus támogatói.

A résztvevők az 1. és a 3. megnyilatkozásoknak az értelmezése alapján implicit módon következtetnek A vélekedéseire. Ennek során különböző előfeltevésekből indulnak ki:

1. Az A-t mentálisan terheltnek nevező C feltételezi, hogy A az 1. és a 3. megnyilatkozásokban szereplő állításai megfelelnek a tényleges vélekedéseinek. Ugyanakkor a *mentálisan terhelt* kifejezéssel nyelvileg jelzi azt, hogy negatívan viszonyul A-hoz és ezekhez a vélekedésekhez.
2. Az 1. megnyilatkozást viccnek tartó B, az 1. és a 3. megnyilatkozásokat gúnyosnak tartó D, illetve az azokat ironikusnak tartó E feltételezik, hogy A az 1. és a 3. megnyilatkozásokban szereplő állításai nem felelnek meg a tényleges vélekedéseinek. B ezt azzal indokolja, hogy a 1. megnyilatkozásban szereplő – különösen az A és Orbán Viktor találkozásával kapcsolatos – állítások nem egyeztethetők össze a világról való előzetes tudásával, valamint tematikusan nem kapcsolódnak a blogbejegyzéshez (*ez [ti. az 1. megnyilatkozás] annyira perverz (középkorú diktátor gyereklányokat tapiz, a leány ettől felkavaró élményt él át), ráadásul annyira nem illik a poszthoz*). D – hasonló módon – azzal indokolja a következtetését, hogy a világról való előzetes tudásával nem egyeztethető össze az, hogy az 1. és a 3. megnyilatkozásban szereplő állítások megfelelnek bármely emberi

lény valós vélekedéseinek (*ilyen hülye senki nem lehet.*). E nem indokolja meg a következtetését, azonban nyelvileg kifejtetté teszi, hogy az övétől eltérő következtetéseket tévesnek tartja (*de sokan nem ismerik fel*).

3. Emellett az A-t trollnak nevező F az előbbi két lehetőség helyett feltételezheti azt is, hogy A az 1. és a 3. megnyilatkozásokban szereplő állításai között vannak olyanok, amelyek megfelelnek a tényleges vélekedéseinek, de vannak olyanok is, amelyek nem.
4. Végül F feltételezheti azt is, hogy nem dönthető el, hogy A az 1. és a 3. megnyilatkozásokban szereplő állításai megfelelnek-e A tényleges vélekedéseinek vagy sem.

Az A-t mentálisan terheltnek nevező C, aki abból az előfeltevésből indul ki, hogy A az 1. és a 3. megnyilatkozásokban szereplő állításai megfelelnek a tényleges vélekedéseinek, arra következtet, hogy A vélekedései a következők:

1. A úgy tervezi, hogy Orbán Viktorra, vagyis az Orbán Viktor által vezetett Fideszre fog szavazni a 2014-es magyar országgyűlési választásokon.
2. A úgy véli, hogy ő Orbán Viktor és a Fidesz elkötelezett támogatója.
3. A úgy emlékszik, hogy kislányként, 2001-ben a Mária Valéria híd átadásakor találkozott Orbán Viktorral.
4. A úgy emlékszik, hogy Orbán Viktor ekkor megsimogatta az arcát.
5. A úgy emlékszik, hogy ez egy nagyon pozitív, intenzív érzelmi élmény volt a számára.
6. A úgy véli, hogy az 1. megnyilatkozásban szereplő állításai megfelelnek a tényleges vélekedéseinek.
7. A úgy véli, hogy meghatározó hatást gyakorolt a gondolkodására és a sorsára az, hogy Orbán Viktor 2001-ben a Mária Valéria híd átadásakor megsimogatta az arcát.
8. A úgy véli, hogy Lévai Anikó, Orbán Viktor felesége a legszerencsésebb nő a világon.
9. A úgy véli, hogy Orbán Viktor a legnagyobb szerűbb férfi és férj a világon.
10. A nemcsak politikailag, hanem szexuálisan is vonzódik Orbán Viktorhoz.

B, D és E, akik abból az előfeltevésből indulnak ki, hogy A az 1. és a 3. megnyilatkozásokban szereplő állításai nincsenek összhangban a tényleges vélekedéseivel, arra következtetnek, hogy A vélekedései a következők:

1. A nem tervezi, hogy Orbán Viktorra, vagyis az Orbán Viktor által vezetett Fideszre fog szavazni a 2014-es magyar országgyűlési választásokon.
2. A nem gondolja azt, hogy ő Orbán Viktor és a Fidesz elkötelezett támogatója.
3. A-nak nincs olyan emléke, hogy kislányként, 2001-ben a Mária Valéria híd átadásakor találkozott Orbán Viktorral.
4. A-nak nincs olyan emléke, hogy Orbán Viktor ekkor megsimogatta az arcát.
5. A-nak nincs olyan emléke, hogy ez egy nagyon pozitív, intenzív érzelmi élmény volt a számára.
6. A nem gondolja azt, hogy az 1. megnyilatkozásban szereplő állításai megfelelnek a tényleges vélekedéseinek.
7. A nem gondolja azt, hogy meghatározó hatást gyakorolt a gondolkodására és a sorsára az, hogy Orbán Viktor 2001-ben a Mária Valéria híd átadásakor megsimogatta az arcát, mivel nincs olyan emléke, hogy ez megtörtént.
8. A nem gondolja azt, hogy Lévai Anikó, Orbán Viktor felesége a legszerencsésebb nő a világon.
9. A nem gondolja azt, hogy Orbán Viktor a legnagyobb szerűbb férfi és férj a világon.
10. A sem politikailag, sem szexuálisan nem vonzódik Orbán Viktorhoz.

Ha az A-t trollként azonosító F abból az előfeltevésből indul ki, hogy A az 1. és a 3. megnyilatkozásokban szereplő állításai közül nem mindegyik felel meg a tényleges vélekedéseinek, akkor egyenként választ az előző két bekezdésben felsorolt alternatív következtetések közül. Ha pedig F abból az előfeltevésből indul ki, hogy nem dönthető el, hogy A az 1. és a 3. megnyilatkozásban szereplő állításai megfelelnek-e a tényleges vélekedéseinek vagy sem, akkor nem választ a felsorolt alternatív következtetések közül.

B, C, D, E és F az 1. és – B kivételével – a 3. megnyilatkozás értelmezése alapján diszkurzív szándékokat is tulajdonítanak A-nak, vagyis feltételezik, hogy A valamilyen diszkurzív cél elérése érdekében, egy diszkurzív stratégia részeként nyilatkozott meg.

Az 1. megnyilatkozást viccként értelmező B, továbbá az A nyelvi tevékenységét gúnyként, illetve iróniaként értelmező D és E azonos diszkurzív szándékokat tulajdonít A-nak. Bár eltérően – viccként, gúnyként és iróniaként – nevezik meg az általuk azonosított diszkurzív stratégiát, de ezek a megnevezések ugyanazokat az A szándékaira vonatkozó következtetéseket foglalják magukban.²¹ Tehát B, D és E következtetései csak látszólag eltérőek. A három résztvevő szerint A diszkurzív szándékai a következők:

1. A azért állítja azt, hogy Orbán Viktor és a Fidesz – B-nek, D-nek és E-nek a világról való tudása alapján – valószínűtlen mértékben elkötelezett támogatója, és azért fogalmaz meg az elkötelezettségét és fanatizmusát alátámasztó, túlzó állításokat, mert az a célja, hogy a többi résztvevő felismerje, a 1. megnyilatkozásban szereplő állítások nem felelnek meg a tényleges vélekedéseinek.
2. Ezzel A-nak az a célja, hogy kifigurázza, kigúnyolja Orbán Viktor és a Fidesz valódi támogatóit, vagyis csupán látszólag sérti meg az interakció normáit.
3. Ezzel pedig A-nak az a célja, hogy szórakoztassa a túlnyomó többségében baloldali szimpatizánsokból álló aktuális diskurzusközösség tagjait.

Látható, hogy B, D és E jelentős mértékben támaszkodik a világról való tudására, ennek részeként pedig a Fideszfigyelő blog hozzászólóival és a blogon zajló diskurzusok diszkurzív normáival kapcsolatos tudására akkor, amikor következtet A diszkurzív szándékaira.

Az A-t mentálisan terheltek nevező C ugyanakkor csak informatív és kommunikatív szándékot (vö. Sperber & Wilson 1985/1995: 58, 61) tulajdonít A-nak. C szerint tehát A diszkurzív szándékai a következők:

1. A azért fogalmaz meg állításokat az 1. és a 3. megnyilatkozásokban, mert tájékoztatni akarja a többi résztvevőt a saját vélekedéseiről.
2. A azért fogalmaz meg állításokat az 1. és a 3. megnyilatkozásokban, mert jelezni akarja a többi résztvevőnek, hogy tájékoztatni akarja őket a saját vélekedéseiről.
3. A tehát nem ismeri az aktuális interakció normáit, így nem szándékosan sérti meg azokat.

Végül az A-t trollként azonosító F szerint A diszkurzív szándékai a következők:

1. A azért fogalmazza meg az 1. és a 3. megnyilatkozásokban szereplő állításokat, mert tudatosan meg akarja sérteni a túlnyomó többségében baloldali hozzászólók által

²¹ Egy a (nyelvi) viselkedéssel foglalkozó tudományos igényű leírás természetesen jelentős különbségeket állapíthat meg akkor, amikor elméleti szinten meghatározza a vicc, a gúny és az ironia fogalmát. Ugyanakkor B, D és E és olyan, számukra mindennapi diskurzusban vesznek részt, ahol a mindennapi megismerésük során létrehozott „népi” kategóriákra (folk categories) támaszkodnak. Ezért úgy véljük, indokolatlan lenne érdemi különbségeket tenni a vicc, a gúny és az ironia között ebben az elemzésben.

- látogatott Fideszfigyelő blognak az egyik alapvető diszkurzív normáját. E szerint a diszkurzív norma szerint egy hozzászóló sem fejezheti ki nyelvileg, hogy minden körülmények között teljes mértékben, fanatikusan támogatja Orbánt Viktort és a Fideszt.
2. A azért akarja megsérteni ezt a diszkurzív normát, mert sokkolni akarja a Fideszfigyelő blogon zajló diskurzus résztvevőit, vagyis rendkívül intenzív érzelmi reakciókat akar kiváltani belőlük.
 3. A azért akarja sokkolni a többi résztvevőt, mert az a célja, hogy konfliktust idézzon, illetve bomlassza a diskurzust és a diskurzusközösséget.
 4. A azért fogalmazza meg az 1. és a 3. megnyilatkozásokban szereplő állításokat, mert el akarja téríteni a diskurzust az eredeti témájától, amely a Békemenetet népszerűsítő plakátok finanszírozása.
 5. A azért akarja eltéríteni a diskurzust az eredeti témájától, mert az a célja, hogy bomlassza a diskurzust és a diskurzusközösséget.

Látható, hogy F a világgal kapcsolatos és ezen belül a Fideszfigyelő blog hozzászólóival és diszkurzív normáival kapcsolatos tudása hasonló, mint B, D és E tudása, azonban ez alapján a hasonló tudás alapján F és a többi résztvevő eltérő következtetéseket von le A diszkurzív szándékaival kapcsolatban.

Fontos kiemelni, hogy B, C, D, E és F reakciója abból a szempontból hasonlít egymásra, hogy mindannyian magyarázatot kívánnak adni A-nak az általuk vélelmezett interakciós normákat sértő megnyilatkozásaira. Ugyanakkor míg B, C és D az interakciós típusú helyzetekkel kapcsolatos alapvető normáknak megfelelően közvetlenül szembeszáll A-val, és állításainak őszinteségét, illetve szellemi képességeit megkérdőjelezve megkísérlik legyőzni őt, addig E és F elkerülik ezt. E és F a többi résztvevővel szemben nem közvetlenül A-nak üzen, valamint mindketten E/3-ban beszélnek A-ról. Ezzel szimbolikusan elutasítják azt a lehetőséget, hogy közvetlenül szembeszálljanak A-val, azonban éppen ezzel győzik le őt. F a *ne etessétek válaszokkal* kifejezéssel ráadásul arra szólítja fel a többi résztvevőt, hogy kövessék a példáját, amely hatékonynak is bizonyul, hiszen A nem reagál F megnyilatkozására, ugyanakkor pl. B csupán azt éri el azzal, hogy közvetlenül szembeszáll A-val, hogy A folytatja a megkezdett tevékenységét. E és F tehát azzal, hogy közvetlenül nem száll szembe A-val, valójában egy nagyon is hatékony rituális ellentevékenységet hajt végre. Ennek kapcsán érdemes azt is megjegyezni, hogy a cselekvés elutasításán keresztül történő cselekvés a rituális kommunikáció egyik igen tipikus jellemzője (Kádár 2013).

3.3 A bekiabálás megvalósulása előadásszerű helyzetekben

Az előadásszerű helyzetek több lehetőséget kínálnak a bekiabálóknak az ellenstruktúrához kötődő társas dráma részletes kidolgozására, ezért ezekben a helyzetekben igen jellemző a párhuzamos-megtervezett bekiabálás. Érdemes újra megemlíteni, hogy párhuzamos-megtervezett bekiabálás szóban és írásban (pl. plakátok és feliratok révén) egyaránt megvalósulhat (3. és 4. példa). A bekiabálás írott megvalósulási formái azért különösen érdekesek az elemző számára, mert egyértelműen jelzik, hogy a bekiabálást gyakran tudatos felkészülés előzi meg. Egy ilyen esetet mutat be a (7) példa, amely a 2013. szeptember 19-én a Magyar Szocialista Párt (MSZP) budapesti székháza előtt Zsigó Róbert által tartott sajtótájékoztatón történt eseményeket dolgozza fel.

(7)

TZS = Török Zsolt, a Magyar Szocialista Párt (MSZP) szóvivője és országgyűlési képviselője

ZSR = Zsigó Róbert, a Fidesz szóvivője és országgyűlési képviselője, valamint Baja polgármestere

KM = Kocsis Máté, a Fidesz kommunikációs igazgatója és országgyűlési képviselője, valamint Józsefváros polgármestere

TZS: 1. [ZSR mellett áll és néhány másik szocialista politikushoz hasonlóan egy *Együtt. Bajáért. Teket Melinda* feliratú, Teket Melindát, a baloldali Összefogás bajai polgármesterjelöltjét támogató kampányplakátot tart a kezében]

ZSR: 2. de szép! [TZS és a többi szocialista politikus felé fordul, mosolyog és bólint]

KM: 3. Ez ez maradt itt a Zuschi [ti. Zuschlag János] pénzéből

[...]

ZSR: 4. a tiszteletet azt köszönjük a (.) bukott baloldal politikusainak (.) [TZS bólogat] így legalább önök is (.) és önökön keresztül talán a (.) az ország médiát figyelő lakossága is látja hogy ki az arrogáns (.) No követtük a Zuschlag ügy nyomait és hogyhogy nem ide vezettek (.) a szocialisták pártközpontjához (.) azt gondoltuk hogy a szocialisták elnökének (.) Gyurcsány Ferenc beosztottjának Mesterházy Attilának

TZS: 5. = <nevetés>

ZSR: 6. néhány kérdésre válaszolnia kellene Zuschlagék bünszervezete talicskával toltta ki a közpénzt a szocialista szervezeteknek abban a minisztériumban Gyurcsány Ferenc volt a miniszter és Mesterházy Attila volt a politikai államtitkár (.) legalább 72 millió forintot loptak ki Zuschlagék a Gyurcsány–Mesterházy minisztériumból a választók pedig jogosan kérdezik hogy a mára szocialista elnökké és nagy terveket szövögető Mesterházy Attilától hogy ööö (.) mit tud arról hogy mi zajlott a Gyurcsány–Mesterházy minisztériumban [ZSR az újságírók felé fordulva a mikrofonokba beszél, egy előre megírt beszédet olvas fel] [eközben két másik fideszes politikus ZSR mellett egy-egy *Zuschlag Mesterházy Gyurcsány* feliratú plakátot tart a kezében, amelyen a három politikus lábai előtt egy halom pénz fekszik; a fideszes politikusok a beszéd közben saját plakátjaikkal megpróbálják eltakarni a szocialisták plakátjait, de ez csak részben sikerül nekik]

[...]

ZSR: 7. az erőszakos szocialista aktivistáknak is köszönjük a részvételt minden jót = jó egészséget önöknek is [a plakátokat tartó szocialista politikusok felé fordul és néhányszor feléjük bólint, majd elfordul és ellép a mikrofonoktól]

TZS: 8. = Zsigó úr hadd kérdezzek már én is valamit polgármesterként (.) a 90 trafikból mennyi van az ön érdekeltségébe ami egy lakásba van bejelentve mer látom hogy innen az Aradi utcából jött az Aradi utcában van egy trafik (.) a dohánymutyinak a része valószínűleg ami bajai székhelyű trafik [először a helyén marad és ZSR irányába beszél, majd a távozó ZSR helyére, a mikrofonok elé lép és az újságírók felé fordul]

ZSR: 9. Köszönjük az erőszakos = jelenlétet [TZS felé fordul]

TZS: 10. = Zsigó úr még egyet hadd kérdezzek már az ön jelöltje Kovács úr megvert = egy diákokot visszaléptetik még a mai nap folyamán [az egyre távolodó ZSR felé fordul]

ZSR: 11. = hol tudjuk megcsinálni a következő [megáll, hátat fordít ZSR-nek]

TZS: 12. Zsigó úr válaszoljon arra hogy az ön kabinetfőnöke a mi jelöltünket Teket Melindát lejárató honlappal portállal van összefüggésben (.) ööö lemondhatja leváltja a kabinetfőnökét vagy ön mond le holnap [továbbra is ZSR felé fordul]

- TZS: 13. [nem érthető]
 KM: 14. = vizslát Zsolt nagyon jó volt (.) a dip a diplomádat még rendezd el egyszer [ZSR eközben elsétál]
 KM: 15. a Zoltán ügy az a Józsa (.) a Józsaéhoz össze se hasonlítható [TZS felé fordul, mosolyog, elfordul TZS-től, majd újra visszafordul]
 TZS: 16. = [egyre nagyobb hangerővel] Teket Melindát nőiségében alázza és gyalázza na ebből elég volt elég volt az ilyen fideszesekből nőgyalázó és nőalázó fideszesekből (.) húzzatok az élről
 KM: 17. vizslát [TZS felé int, majd hátat fordít és elsétál]
 TZS: 18. köszönjük szépen viszontlátásra
 (Forrás: http://hvg.hu/itthon/20130919_Zsigo_Torok_Zuschlag, Elérés: 2015.09.30.)

Ahogy már a 3.1. fejezetben is említettük, az előadásszerű helyzetekben a metarésztevők alapértelmezett elvárásai szerint a SZE-nek nem kell feltétlenül közvetlenül szembeszállnia a bekiabálóval. A (7) példa helyzete egyértelműen egy ilyen helyzet, hiszen egy olyan hivatalos sajtótájékoztatóról van szó, amelynek helyszínéről, időpontjáról és tárgyáról az újságírókat előzetesen értesítették, és kizárólag őket hívták meg. A (7) példa 2. és 3. fordulójában a SZE szerepében megjelenő Zsigó Róbert, illetve az őt támogató Kocsis Máté azonban mégis megteszik ezt, amikor az általuk tartott sajtótájékoztatón megjelenő Török Zsolt néhány más szocialista politikussal együtt a baloldali Összefogás bajai polgármesterjelöltjét támogató plakátokat emel a magasba, és ezzel párhuzamos-megtervezett bekiabálást hajt végre. A plakátok feltartása rituális előadásnak tekinthető, mivel egy csoport üzenetét dramatizálva jeleníti meg egy széles közönség számára. Ugyanakkor mivel ez a párhuzamos-megtervezett bekiabálás nyomtatott plakátok feltartásán keresztül valósul meg, egyáltalán nem akadályozza meg Zsigó Róbertet abban, hogy megtartsa a sajtótájékoztatót. Azzal, hogy a SZE ebben az eredendő előadásszerű helyzetben még a beszédének megkezdése előtt mind nyelvi, mind nem nyelvi szinten közvetlenül szembeszáll a bekiabálókkal, egyúttal interakciós típusú helyzetté alakítja át az eredetileg előadásszerű helyzetet. Az elemzett példában Zsigó Róbert és Kocsis Máté ellentevékenysége nem tekinthető sikeresnek, mivel Török Zsolt és társai Zsigó Róbert beszéde alatt továbbra is közvetlenül a SZE mellett, jó látható helyen állnak és eközben mindvégig a kezükben tartják a plakátokat. Emellett a 4. és a 6. forduló során a sajtótájékoztatón jelen lévő más fideszes politikusok megpróbálják a saját plakátjaikkal eltakarni a szocialisták plakátjait, azonban ez csak részben sikerül nekik, így az ő ellentevékenységük sem nevezhető igazán hatékonynak. Ráadásul Török Zsolt az 5. fordulóban a nevetésével még egy versengő-emergens bekiabálást is megvalósít.

Zsigó Róbert a szocialista politikusok párhuzamos-megtervezett bekiabálása ellenére meg tudja tartani a sajtótájékoztatót, azonban a 7. fordulóban beszédének zárásaként ismét egy közvetlen ellenelőadást hajt végre. Ezt nyelvi szinten a *minden jót jó egészséget önöknek is* kifejezés, nem nyelvi szinten pedig az jelzi, hogy Zsigó Róbert a szocialista politikusok felé fordul. Ezzel az ellenelőadással azonban Zsigó Róbert újra azt erősíti meg, hogy az eredetileg előadásszerű helyzet interakciós típusú helyzetté alakult át, vagyis a bekiabálóknak lehetőségük van arra, hogy versengő-emergens módon is részt vegyenek az interakcióban. Török Zsolt a 8., a 10., a 12., a 13. és a 16. fordulóban él is ezzel a lehetőséggel, és előbb Zsigó Róbert számára nyilvánvalóan kényelmetlen témákban tesz fel kérdéseket, majd végül a *húzzatok az élről* kifejezéssel nyelviileg igencsak erőteljes módon távozásra szólítja fel a fideszes politikusokat.

A kialakuló interakció figyelemre méltó jellemzője, hogy a 8. fordulóban Török Zsolt a távozó Zsigó Róbert helyére, a mikrofonok elé lép és az újságírók felé fordulva folytatja a megnyilatkozását. Azzal, hogy fizikailag elfoglalja Zsigó Róbert helyét, az eredetileg párhuzamos-megtervezett bekiabálást megvalósító Török Zsolt átveszi a kezdeményezést és ettől a fordulótól kezdve gyakorlatilag ő tölti be a SZE szerepét. Zsigó Róbert ezt követően a 9. fordulóban közvetlenül, a 11. fordulóban pedig közvetve, Török Zsoltot ignorálva próbál meg ellentevékenységet kifejteni, azonban ezek a kísérletek is sikertelenek, hiszen fő céljuk az interakció lezárása, azonban az immár az interakcióban kitüntetett szereppel bíró Török Zsolt újabb megnyilatkozásaival mindkét alkalommal megakadályozza ezt, így Zsigó Róbert számára nem marad más megoldás, mint hogy egyszerűen elhagyja a helyszínt. A 14., a 15. és 17. fordulóban a Zsigó Róbertet támogató Kocsis Máté is megpróbál közvetlenül szembeszállni Török Zsolttal és lezárni az interakciót, azonban ekkora Török Zsolt olyan mértékben kidolgozza az ellenstruktúrához kötődő társas drámát, hogy már Kocsis Máté megnyilatkozásai minősülnek versengő-emergens bekiabálásnak, ráadásul ezekkel sem sikerül megzavarnia Török Zsolt előadását. Végül Török Zsolt zárja le az interakciót a 18. fordulóban akkor, amikor már mind Zsigó Róbert, mind pedig Kocsis Máté távozott a sajtótájékoztató helyszínről.

Összességében tehát elemzésünk azt mutatja, hogy a (7) példában egy eredetileg előadás-szerű helyzetben a SZE és támogatói több alkalommal is megkísérelnek közvetlenül szembeszállni a párhuzamos-megtervezett bekiabálást megvalósító bekiabálókval. Ellentevékenyséjük azonban nem sikeres, hiszen a bekiabálók lényegében zavartalanul folytatják megkezdett ellenelőadásukat, ugyanakkor azt eredményezi, hogy az előadás-szerű helyzet interakciós típusúvá alakul át, amely lehetőséget kínál a bekiabálóknak arra, hogy versengő-emergens módon is részt vegyenek az interakcióban. Ennek eredményeként az egyik bekiabáló elfoglalja a SZE fizikai helyét és átveszi interakciós szerepét, így pedig képes igen részletesen kidolgozni az ellenstruktúrához kötődő társas drámát.

4 Következtetések

A jelen tanulmányban a bekiabálást a társas drámákban jelentkező előadásként közelítettük meg. Ennek megfelelően érdemes azzal a kérdéssel is foglalkozni, hogy elméleti szinten hogyan határozhatjuk meg a bekiabálás jelenségét. Jordan és Cambell (2013) amellet érvel, hogy a bekiabáló, vagyis az a személy, aki előadásokat, nyilvános beszédeket és egyéb felszólalásokat zavar meg, az udvariatlanság metaforikus képviselőjének tekinthető. Bár részben egyetértünk ezzel az értelmezéssel, úgy véljük, hogy a fenti meghatározás csak a bekiabálásának egy bizonyos aspektusát írja le, és felvet néhány lényeges kérdést az udvariasság- és az udvariatlanságkutatás szempontjából. Ebben a fejezetben amellet érvelünk, hogy a bekiabálást előnyösebb a rítuselmélet (Kádár 2013: 24–27), mintsem az udvariasság- és udvariatlanságelméletek felől megközelíteni.

Véleményünk szerint a rítusok és az udvariasság/udvariatlanság közötti lényegi különbség az, hogy míg az udvariasság és az udvariatlanság elsősorban az értelmezéshez és az értékeléshez kötődik (Eelen 2001; Watts 2003), addig a kapcsolati rítusokat, pl. a bekiabálást mindenekelőtt tevékenységként érdemes megközelíteni. Tehát míg egy megnyilatkozás csak akkor válik udvariassá vagy udvariatlanná, ha a résztvevők akként értelmezik, addig a SZE-t megzavaró rituális cselekvés elsősorban nem a résztvevők értelmezése és értékelése miatt minősül bekiabálásnak. A résztvevők értelmezése és értékelése sokkal inkább a bekiabálás mint

cselekvés és az udvariatlanság viszonyára van hatással. A bekiabálás számos különböző, kontextusérzékeny értelmezése miatt azonban egyáltalán nem szükségszerű, hogy a bekiabálás bármilyen módon kapcsolatba kerüljön az udvariatlansággal.

Az értelmezések sokfélesége nem csupán a tudományos definíciókra érvényes (2. fejezet), hanem más szinteken is jelentkezik. Kádár és Haugh (2013: 86) egy olyan rendszert vázol fel, amelyben az udvariasságot és az udvariatlanságot mint a társas valóság részét négy, egymással szoros összefüggésben álló szempontból is lehet értelmezni. Az első szempont a résztvevők, illetve a metarésztvevők, vagyis közösen az elsőrendű résztvevők értelmezéseit különbözteti meg. A második szempont a belső (émikus) és a külső (étikus) értelmezéseket állítja szembe egymással, amelyeket közösen elsőrendű elvárásoknak nevez. A harmadik és a negyedik szempont a külső megfigyelők nézőpontjához kötődik. Előbbi a laikus megfigyelő, illetve az elemző értelmezéséből áll, akiket a szerzők másodrendű megfigyelőknek neveznek. Utóbbi pedig a népi és a tudományos elméletekben megjelenő értelmezéseket választja el egymástól, amelyeket közösen másodrendű fogalomértelmezéseknek nevez. Ezeknek a szempontoknak a megkülönböztetése azért fontos, mert igen gyakori, hogy egy bizonyos bekiabálás bizonyos nézőpontokból (pl. a SZE mint résztvevő nézőpontjából) udvariatlannak minősül, más nézőpontokból (pl. a bekiabáló mint résztvevő, a metarésztvevők vagy a külső megfigyelők nézőpontjából) ugyanakkor nem. Mivel a (7) példában Zsigó Róbert két alkalommal is erőszakosnak nevezi a sajtótájékoztatón jelen lévő szocialista politikusok viselkedését, joggal feltételezhetjük, hogy bekiabálásukat udvariatlannak tartja. Ugyanakkor a (2) példában metarésztvevőként megnyilatkozó kommentátor egyáltalán nem használja az udvariatlanság kategóriáját akkor, amikor minősíti a példában szereplő szurkolói bekiabálást.

A metarésztvevők, a laikus megfigyelők és valójában még az elemzők is egyaránt szimpatizálhatnak a SZE-vel és a bekiabálóval is, ez pedig jelentősen befolyásolhatja azt, hogy hogyan értékelnek egy bizonyos előadást vagy ellenelőadást, bár egy sikeres előadás vagy ellenelőadás megváltoztathatja az értékelő hozzáállásukat (Davidson 1999). A bekiabáláshoz kötődő előadás és ellenelőadás értékelését a következő tényezők is befolyásolhatják:

- Helyzet: Culpeper (2011: 23) meghatározása szerint az udvariatlanság bizonyos kontextusokban jelentkező bizonyos viselkedésmódokhoz való negatív viszonyulás. Ez a viszonyulás a társas szerveződéssel kapcsolatos elvárásokon, vágyakon és/vagy hiedelmeken alapul. Egy adott helyzetben jelentkező viselkedésmódhoz akkor viszonyulunk negatívan, ha az eltér attól, ahogyan szerintünk az adott helyzetben viselkedni kellene. Tehát azokat a viselkedésmódokat tekintjük udvariatlannak, amelyek ellenkeznek az adott helyzettel kapcsolatos elvárásainkkal, vágyainkkal és/vagy hiedelmeinkkel. Ugyanakkor bizonyos helyzetekben a bekiabálás mint viselkedésmód egyáltalán nem ellenkezik a (meta)résztvevők vagy akár a SZE elvárásaival. Ahogyan a példáink is mutatják, egy futballmérkőzésen vagy egyes – főként amerikai – stand-up comedy előadások közben a bekiabálás igen gyakran normatívnak számít. Következésképpen a bekiabálás nem feltétlenül minősül udvariatlannak, vagyis a bekiabálás és az udvariatlanság kapcsolatának elméleti modellezése igencsak problematikusává válik.
- Erkölcs: A bekiabálás bizonyos helyzetekben ugyan alapvetően normatívnak minősül, azonban természetesen elveszítheti a normativitását, ha megsérti a metarésztvevők és/vagy a külső megfigyelők erkölcsi normáit. Pl. a bekiabálás a sporteseményeken alapvetően elfogadhatónak minősül, azonban ha rasszista tartalmú, akkor a metarésztvevők és/vagy a külső megfigyelők szembefordulhatnak a bekiabálókkal.

Ez történt a 2015. szeptember 4-én rendezett Magyarország–Románia Európa-bajnoki labdarúgó selejtező mérkőzés után is, amikor az Európai Labdarúgó Szövetség (UEFA) egyes magyar nézők rasszista bekiabálásai miatt első fokon úgy döntött, hogy a magyar válogatott következő mérkőzését zárt kapuk mögött kell megrendezni.²²

Összességében megállapítható, hogy szoros kapcsolat van a bekiabálás és az udvariatlanság között, mivel a bekiabálást provokatív természete miatt gyakran tartják udvariatlannak. Ugyanakkor az előbbieken rámutattunk arra is, hogy ez csupán az alapértelmezett értelmezés/értékelés,²³ és a bekiabálást annak ellenére sokkal termékenyebb rituális tevékenységként leírni, mint másodrendű elméleti szinten az udvariatlanság egyik formájaként meghatározni, hogy természetesen minősülhet udvariatlannak. Mivel a bekiabálás egy olyan cselekvés, amely eredendően felhívja magára a figyelmet és aktivál bizonyos elvárásokat (3.1. fejezet), a (meta)résztevők és a megfigyelők nézőpontjából igen egyértelmű jelenség. Egy sikeresen kivitelezett bekiabálás viszonylag ritkán félreérthető, és az általa aktivált elvárások miatt a SZE reakcióját is egyértelműen ellenelődásként értelmezzük.

Ha a bekiabálást ahelyett, hogy a másodrendű elméleti szinten az udvariatlansággal és a viszonyulással kapcsolnánk össze,²⁴ rituális kapcsolati cselekvésként értelmezzük, akkor a személyközi funkcióit is jobban megragadhatjuk. Pl. míg a bekiabáló és a SZE viselkedése többértelmű lehet az udvariasság/udvariatlanság szempontjából, addig a metarésztevőkre gyakorolt személyközi hatásuk igen világos. Ugyanis az előadás és az ellenelődás olyan rituális törekvések, amelyek célja valamilyen személyközi kapcsolat kialakítása a metarésztevőkkel. Az előadás és az ellenelődás egyaránt lehet:

- a személyközi kapcsolat kialakítását célzó konstruktív cselekvés, amelynek során a SZE vagy a bekiabáló kapcsolatot teremt a metarésztevőkkel; vagy
- a személyközi kapcsolat fenntartását célzó cselekvés (Arundale 2010), amelynek során a SZE egy sikeres (ellen)tevékenységen keresztül képes fenntartani a már meglévő kapcsolatot a metarésztevőkkel.

5 Összefoglalás

A jelen tanulmány Kádár (2013) kapcsolati rítuselméletének keretében modellezte a bekiabálás jelenségét egy előadásból és ellenelődásból álló cselekvéspárként megközelítve azt. Ez a megközelítés képes leírni a bekiabálás összetett jelenségének személyközi dinamikáját, és lehetővé teszi azt, hogy a bekiabálás különböző típusait egyetlen elméleti keretben vizsgáljuk, így egy fontos hiányt pótol a pragmatikában és az interakciókutatásban. A bekiabálás jelenleg még egy kevésbé vizsgált, ugyanakkor figyelemre méltó jelenség, így reméljük, hogy tanulmányunk felkelti iránta mások érdeklődését is. A bekiabálással kapcsolatban számos olyan kérdés merül fel, amely további kutatások kiindulópontja lehet. Ezek közül most csak néhányat említünk meg. Vélhetően fontos eredményeket hozna a bekiabálás interkulturális vizsgálata,

²² Forrás: http://www.nemzetisport.hu/magyar_valogatott/valogatott-zart-kapus-lesz-a-magyar-feroeri-selejtezoz-2438573. Elérés: 2015.09.30.

²³ Ez a megállapítás érvényes az agresszióhoz kötődő más rituális tevékenységekre, pl. az igen jellegzetes rituális sértésekre is, amelyeket gyakran személyes sértésként értelmeznek (Kochman 1983; Schiffrin 1984).

²⁴ Ahogy már korábban hangsúlyoztuk, a nyelvhasználók és a külső megfigyelők ugyanakkor gyakran összekapcsolják a bekiabálást az udvariatlansággal.

mivel a bekiabálással foglalkozó legtöbb jelenlegi nyugati elemzés (tévesen) abból indul ki, hogy a bekiabálás nyugati eredetű jelenség, amelyet más kultúrák csak később vettek át (Kádár–Ran 2015). Emellett érdemes lenne rekonstruálni a bekiabálás történetét a különböző kultúrákban. Végül a bekiabálás szociolingvisztikai vizsgálata lehetővé tenné azt, hogy megmutassuk a bekiabálás végrehajtásában és értelmezésében jelentkező társadalmi különbségeket.

A példák átírása során használt jelölések

- (.) 1 másodpercnél rövidebb, de észlelhető szünet
- (N.N) 1 másodpercnél hosszabb szünet, amely másodpercben adja meg a szünet hosszát. Pl. (1.0), ha a szünet 1 másodpercig tart
- = közbevágás
- < > nem nyelvi hangadással járó megnyilvánulás (pl. nevetés, sikítás)
- ööö hezitálás (időtartamától és minőségétől függően jelölve)
- [] az átíró megjegyzései, pl. a résztvevők gesztusainak, mimikájának és testtartásának rögzítése

Hivatkozások

- Alexander, J. C. (2004): Cultural Pragmatics: Social Performance Between Ritual and Strategy. *Sociological Theory* 22.4, 527–573.
- Arundale, R. B. (2010): Constituting Face in Conversation: Face, Facework, and Interactional Achievement. *Journal of Pragmatics* 42, 2078–2105.
- Bax, M. (2010): Rituals. In: Jucker, A. H. & Irma Taavitsainen, I. (eds.): *Handbook of Pragmatics, Vol. 8: Historical Pragmatics*. Berlin: Mouton de Gruyter, 483–519.
- Baxter, J. (2002): Competing Discourses in the Classroom: A Post-Structuralist Discourse Analysis of Girls' and Boys' Speech in Public Contexts. *Language in Society* 13.6, 827–842.
- Bennett, A. (1981): Interruptions and the Interpretation of Conversation. *Discourse Processes* 4.2, 171–188.
- Bernstein, D. & Wright, P. N. (2005): *Essentials of Psychology*. Boston (MA): Houghton Mifflin.
- Björkman, B. (2011): Pragmatic Strategies in English as an Academic Lingua Franca: Ways of Achieving Communicative Effectiveness? *Journal of Pragmatics* 43.4, 950–964.
- Borden, R. J. (1980): Audience Influence. In: Paulus, P. B. (ed.): *Psychology of Group Influence*. Hillsdale (NJ): Erlbaum, 91–131.
- Bousfield, D. (2008): *Impoliteness in Interaction*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Bruff, I. (2013): The Materiality of the Body and the Viscerality of Protest. *Heckler Symposium*. Nottingham (UK): 2013.07.13.

- Bull, P. & Fetzer, A. (2010): Face, Facework and Political Discourse. *Revue internationale de psychologie sociale* 23.2/3, 155–183.
- Chapman, D. (1948): The Combination of Hecklers in the East of Scotland, 1822 and 1827. *The Scottish Historical Review* 27.104, 156–164.
- Clark, H. H. (2006): Pragmatics of Language Performance. In: Horn, L. L. & Ward, G. (eds.): *The Handbook of Pragmatics*. Oxford: Blackwell, 365–382.
- Culpeper, J. (2011): *Impoliteness: Using Language to Cause Offence*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Davidson, D. (1999): The Emergence of Thought. *Erkenntnis* 51.1, 511–521.
- Eelen, G. (2001): *A Critique of Politeness Theories*. Manchester: St Jerome.
- Eisenstadt, A. A. (1958): Speech Blocks – How to Deal with Them. *Today's Speech* 6.3, 13–15.
- Fiss, O. M. (1986): Free Speech and Social Structure. *Yale Law School Faculty Scholarship Series*. http://digitalcommons.law.yale.edu/fss_papers/1210. Elérés: 2015.09.30.
- Goffman, E. (1967): *Interaction Ritual: Essays on Face-to-Face Behaviour*. New York: Anchor Books.
- Goffman, E. (1974): *Frame Analysis*. Cambridge (MA): Harvard University Press.
- Goodwin, C. (1986): Gesture as a Resource for the Organization of Mutual Orientation. *Semiotica* 62.1–2, 29–49.
- Grush, J. E. (1978): Audience can Inhibit or Facilitate Aggressive Behaviour. *Personality and Social Psychology Bulletin* 4.1, 119–122.
- Hardaker, C. (2010): Trolling in asynchronous computer-mediated communication: From user discussions to academic definitions. *Journal of Politeness Research. Language, Behaviour, Culture* 6.2, 215–242.
- Haugh, M. (2013): Disentangling Face, Facework and Im/Politeness. *Sociocultural Pragmatics* 1.1, 46–73.
- Hoffman, M. (1991): Restructuring, Reconstruction, Reinscription, Rearticulation: Four Voices in Critical Interaction Theory. *Millenium* 20.2, 169–185.
- Hymes, D. H. (1983): *Essays in the History of Linguistic Anthropology*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Jacobs, S. (1982): *The Rhetoric of Witnessing and Heckling: A Case Study in Ethnorhetoric*. PhD Dissertation. University of Illinois at Urbana-Champaign.
- Jacobs, S. & Jackson, S. (1993): Failures in Higher Order Conditions in the Organization of Witnessing and Heckling Episodes. In: van Eemeren, F. H., Jacobs, S. & Jackson, S. (eds.): *Reconstructing Argumentative Discourse*. Tuscaloosa (AL): University of Alabama Press, 140–169
- Jordan, M. (2011): Heckle, Hiss, Howl and Holler. *Arts & The Public Sphere* 1.2, 117–119.
- Jordan, M. & Campbell, L. (2013): *Heckler: Tactics How to Heckle, Hiss, Howl and Holler*. <http://tradegallery.org>. Elérés: 2015.09.30.

- Kádár, Z. D. (2011): A Graphic-Semiotic Analysis of the Chinese Multimodal Elevation and Denigration Phenomenon. *US-China Foreign Language* 9.2, 77–88.
- Kádár, Z. D. (2012): Relational ritual. In: Verschueren, J. & Östman, J. (eds.): *The Handbook of Pragmatics*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1–48.
- Kádár, Z. D. (2013): *Relational Rituals and Communication: Ritual Interaction in Groups*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Kádár, Z. D. & Bax, M. (2013): In-Group Ritual and Relational Work. *Journal of Pragmatics* 58, 73–86.
- Kádár, Z. D. & Haugh, M. (2013): *Understanding Politeness*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kádár, Z. D. & Ran, Y. (2015): *Ritual in intercultural contact: A metapragmatic case study of heckling*. *Journal of Pragmatics* 77.2, 41–55.
- Kienpointner, M. (1997): Varieties of Rudeness: Types and Functions of Impolite Utterances. *Functions of Language* 4.2, 251–287.
- Kochman, T. (1983): The Boundary Between Play and Nonplay in Black Verbal Duelling. *Language in Society* 12.3, 329–337.
- Korey Lefteroff, L. M. (2005). Excessive Heckling and Violent Behaviour at Sporting Events: A Legal Solution? *University of Miami Business Law Review* 119, 134–135.
- Koster, J. (2003): Ritual Performance and the Politics of Identity. On the Functions and Uses of Ritual. *Journal of Historical Pragmatics* 4.2, 211–248.
- McIlvenny, P. (1996): Heckling in Hyde Park: Verbal Audience Participation in Popular Discourse. *Language in Society* 27, 27–60.
- Miles, T. (2013): ‘I’m Kirk Douglas’ Son’: A Phenomenological Model of the Role of the Heckler in Stand-up Comedy. *Heckler Symposium*. Nottingham: 2013.07.13.
- Pashler, H. E. (1999): *The Psychology of Attention*. Cambridge (MA): MIT Press.
- Petykó M. (2013): Az internetes troll mint identitás kialakítása politikai blogok diskurzusában. *Magyar Nyelvőr* 137.3, 274–313.
- Pezzulo, G., Butz, M. V., Sigaud, O. & Baldassarre, G. (2009): *Anticipatory Behaviour in Adaptive Learning Systems: From Psychological Theories to Artificial Cognitive System*. New York: Springer.
- Rutter, J. (2000): The Stand-up Introduction Sequence: Comparing Comedy Compères. *Journal of Pragmatics* 32.4, 463–483.
- Schegloff, E. A. (1999): Discourse, Pragmatics, Conversation Analysis. *Discourse Studies* 1.4, 405–435.
- Schiffrin, D. (1984). Jewish Argument as Sociability. *Language and Society* 13.3, 311– 335.
- Silverthorne, C. P & Mazmanian, L. (1975): The Effects of Heckling and Media of Presentation on the Impact of a Persuasive Communication. *The Journal of Social Psychology* 96.2, 229–236.

- Smith, S. (2006): *Where Do Hecklers Come From? The Origins of Booing*
http://www.slate.com/articles/news_and_politics/explainer/2006/05/where_do_hecklers_come_from.html. Elérés: 2015.09.30.
- Sperber, D. & Wilson, D. (1986/1995): *Relevance: communication and cognition*. Oxford: Blackweil.
- Steen, G. J. (1999). Genres of Discourse and the Definition of Literature. *Discourse Processes* 28.2, 109–120.
- Stivers, T. (2008): Stance, Alignment, and Affiliation During Storytelling: When Nodding is a Token of Affiliation. *Research on Language and Social Interaction* 41.1, 31–57.
- Stopfner, M. (2013): *Streitkultur im Parlament. Linguistische Analyse der Zwischenrufe im österreichischen Nationalrat*. Tübingen: Narr.
- Thornborrow, J. (2002): *Power Talk: Language and Interaction in Institutional Discourse*. London: Longman.
- Turner, V. (1969): *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*. New Brunswick/London: Transactions.
- Turner, V. (1982). *From Ritual to Theatre: The Human Seriousness of Play*. New York: PAJ Publications.
- Ware, D. P. & Tucker, R. K. (1974): Heckling as Distraction: An Experimental Study of its Effect on Source Credibility. *Speech Monographs* 41.2, 185–188.
- Watts, R. J. (2003): *Politeness*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Watts, R. J. (2010): Linguistic Politeness Theory and Its Aftermath: Recent Research Trails. In: Locher, M. A. & Lambert, S. G. (eds.): *Interpersonal Pragmatics*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter, 43–70
- Wood, L. A. & Kroger, R. O. (2000): *Doing Discourse Analysis: Methods for Studying Action in Talk and Text*. Thousand Oaks (CA): Sage.
- Zeman, Z. (1984): *Heckling Hitler: Caricatures of the Third Reich*. London: Tauris.

Dr. Kádár Z. Dániel
 University of Huddersfield
 School of Humanities and Media
 Queensgate, Huddersfield,
 HD1 3DH West Yorkshire
 Egyesült Királyság
 d.z.kadar@hud.ac.uk

Petykó Márton
 Eötvös Loránd Tudományegyetem
 Nyelvtudományi Doktori Iskola
 H-1088 Budapest,
 Múzeum krt. 4
 m.petyko@lancaster.ac.uk